

Stanovništvo Župe Brod Moravice u matičnim knjigama kreštenih, vjenčanih i umrlih (1860.-1890.)

Vorić, Laura

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:237902>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

LAURA VORIĆ

STANOVNIŠTVO ŽUPE BROD MORAVICA U MATIČNIM KNJIGAMA KRŠTENIH,
VJENČANIH I UMRLIH (1860. – 1890.)

Diplomski rad

Rijeka, 2023.

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za povijest

Laura Vorić

Stanovništvo Župe Brod Moravice u matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i umrlih (1860. -
1890.)

Diplomski rad

Matični broj: 0009081887

Diplomski studiji: Povijest umjetnosti / Povijest i interpretacija baštine

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Rijeka, 2023.

Sadržaj

Uvod	1
Kratki povijesni pregled Gorskog kotara	3
Brod Moravice	4
Matične knjige kao povijesni izvor	5
Propusti i pogreške u matičnim knjigama	8
Matične knjige župe Brod Moravice	10
Matične knjige krštenih	11
Matične knjige vjenčanih	14
Matične knjige umrlih	15
Krštenje	16
Godišnja raspodjela krštenih	16
Mjesečna i sezonska raspodjela krštenja	19
Spolna struktura rođenih	21
Blizanci i nezakonita djeca	22
Vjenčani	25
Godišnja raspodjela sklapanja brakova	25
Mjesečna raspodjela vjenčanja	28
Dnevna raspodjela vjenčanja	29
Dob mladenaca i ponovno sklopljeni brakovi	30

Svjedoci	33
Smrt.....	33
Godišnja raspodjela umrlih	33
Sezonska i mjesečna raspodjela umrlih	35
Spolna i dobna struktura umrlih	37
Uzroci smrti	40
Prirodni prirast i vitalni indeks	42
Zaključak.....	44
Izvori i literatura:	46
 Izvori.....	46
 Literatura.....	46
 Internetski izvori	47
Popis tablica.....	48
Popis grafikona.....	48

Sažetak

Matične su knjige važan povijesni izvor koji obuhvaća najvažnije trenutke čovjekovog života. Rad se temelji na analizi podataka koji se nalaze u matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i umrlih župe Brod Moravica u razdoblju od 1860. do 1890. godine. Analizirani podaci donose demografska kretanja u relativno malenoj župi Gorskog kotara. Rezultati rada analizirani su na temelju deskriptivne i statističke metode kao interpretacijom istih. Početak rada prati kratki povijesni pregled Gorskog kotara i same župe Brod Moravica koja priča o nastanku i mijenjaju imena naselja kroz stoljeća. Drugo se poglavlje bavi matičnim knjigama kao povijesnim izvorima te razvitku matica. Detaljna razrada tri matične knjige (krštenih, vjenčanih i umrlih) župe Brod Moravica iznosi podatke o trendovima naselja putem analize godišnjih, mjesečnih, sezonskih i spolnih kretanja među stanovništvom od 1860. do 1890. godine. Rezultati istraživanja su pokazali da župa Brod Moravica bilježi veliki porast stanovništva u promatranom tridesetogodišnjem razdoblju. Također, analiza prikazuje stanovništvo ruralnog karaktera koje pratili crkvene odredbe malog mjesta.

Ključne riječi: povijesna demografija, druga polovica 19. stoljeća, matične knjige, Brod Moravice, krštenje, vjenčanje, smrt

Uvod

Diplomski rad bavi se istraživanjem demografskih trendova u župi Brod Moravica tijekom tridesetogodišnjeg razdoblja druge polovice 19. stoljeća, točnije od 1860. do 1890. godine prema podacima iz matičnih knjiga, krštenih, vjenčanih i umrlih. Ciljevi rada mogu se očitati u želji da se za navedeni prostor dobije kompletnija slika njegovog stanovništva kroz godišnje, sezonske, spolne raspodjele koje su uvjetovane klimatskim, biološkim, društvenim i gospodarskim čimbenicima. Demografska povijest stanovništva župe Brod Moravica temeljiti će se na matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i umrlih (od 1860. do 1890. godine) te primjenjivanjem deskriptivne, interpretativne i statističke metode. Primjena metoda stvorit će potpuniju sliku demografske strukture župe.

Iako župa Brod Moravica bilježi i ranije zapisane matične knjige, kao matična knjiga vjenčanih od 1815. do 1843. godine, od 1860. do 1890. su odabrane zato što matične knjige koje se bave vremenskim periodom od druge polovice 19. stoljeća, variraju sa završecima. Tako matična knjiga krštenih započinje navedene godine, no završava 1898. godine, dok se matična knjiga vjenčanih bilježi do 1900. godine te matična knjiga umrlih do 1902. godine. Iako je bilo moguće obraditi podatke od 1858. do 1898. s kojima bi se dobilo četrdesetogodišnje razdoblje, za potrebe ovog diplomskog rada uzeto je minimalno potrebnih, odnosno trideset godina. Analiza matičnih knjiga otvara bolju mogućnost razumijevanja prostora i njegovog stanovništva koje, na donekle pograničnom području, možda stvaraju drugačije navike od drugih stanovništva gorskog prostora. Prvi spomen župe u Brod Moravicama bilježi se prije 1280. godine, odnosno 1260. godine u ispravama Bele IV. Oskudica podataka o povijesnom razvitku nije ostavila puno prostora za usporedbu s ostalim dijelovima današnje Hrvatske, zbog čega se ne može s točnošću navesti neki od određenih trendovima Gorskog kotara, već se može u usporedbi s ostatkom Hrvatske odrediti uklapa li se u margine ili ne. Istraživanjem se navodi pitanje ako se i druga mjesta Gorskog kotara uklapaju u tadašnje demografske trendove.

Početak rada započeti će s kratkim pregledom prostora Gorskog kotara kako bi se lakše shvatili utjecaji, promjene i razni čimbenici koji su stvorili današnje područje. Isto će se poglavlje pobliže baviti i prostorom Brod Moravica, o njegovom nastanku, mijenjaju imena te promjene jurisdikcija jedne općine kroz stoljeća. Sljedeće se poglavlje bavi matičnim knjigama kao povijesnim izvorima u kojima se osim objašnjenja povijesne demografije, prikazuje i povijest razvitka matičnih knjiga koja je utjecala na nastanak obrađenih u ovom radu. S

obzirom na to da nema radova koji se bave temom matičnih knjiga na goranskom području, rad se dalje nastavlja s prikazom propusti i pogrešaka u matičnim knjigama koje se temelje na primjeru matica obrađenih u ovom radu. Nadalje slijedi detaljna razrada matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih župe Brod Moravica, odnosno bit će prikazan izgled, sadržaj te zanimljive pojedinosti koje matične knjige čuvaju unutar sebe.

Matične knjige kršenih donijeti će analizirane podatke o broju krštenih kroz desetogodišnje razdoblje, mjesečnu i sezonsku raspodjelu krštenih, spolnu strukturu krštenih te su na kraju prikazani podaci o blizancima i nezakonitoj djeci.

Analiza matične knjige vjenčanih dobivaju se podaci kao godišnja raspodjela sklapanja brakova kao i petogodišnja i desetogodišnja zbog potpunije analize. Nadalje se za navedenu matičnu knjigu analiziraju dnevna i mjesečna raspodjela vjenčanja, kao i dob mladenca te ponovno sklopljeni brakovi. Osim toga, navedeni su dani koji su bili „najpogodniji“ za sklapanje braka.

Matična knjiga umrlih analizom donosi podatke o godišnjoj, sezonskoj i mjesečnoj raspodjelu umrlih, spolnoj i dobnoj strukturi, dok se na kraju poglavlja rad ukratko pozabavljen podacima o uzrocima smrti (zarazne bolesti, nesretni slučajevi).

Podaci koji su izneseni u radu bit će popraćeni grafičkim i tabličnim prikazima kao i kritičkim interpretacijama koje za cilj imaju prikazati i analizirati tadašnje društvo župe Brod Moravica u drugoj polovici 19. stoljeća.

Završno, zaključak iznosi u kratkim crtama promatrane trendove prostora te naglašava najvažnije podatke kako bi se saželo napisano. Literatura koja se koristila pri izradi rada, sastoji se od članaka Stjepana Krivoševića, Jakova Jelinčića, Alena Drandića i dr. za bolje razumijevanje razvoja matičnih knjiga te time i povijesne demografije, dok se knjiga Dubravke Božić Bogović iz 2013. godine koristila za lakšu analizu podataka. Podatke o Gorskom kotaru izvučeni su iz knjige Antuna Burića iz 1979. godine te iz članka Mirjane Crnić Novosel iz 2020. godine.

Kratki povijesni pregled Gorskog kotara

Prostor Gorskog kotara nije učestala tema istraživanja u povijesti hrvatskih područja najviše zbog nedostataka povijesnih činjenica koje bi pomogle pri rekonstrukciji stanja na navedenom području. Josip Lisac ističe u svojoj knjizi *Gorski kotar* iz 1981. godine kako je Gorski kotar „(...) najizrazitiji primjer zapostavljanja regionalne povijesti u hrvatskoj historiografiji“.¹ Podaci o prostoru i vremenu koji se obrađuje u diplomskom radu vrlo su oskudni, ako ne i nepostojeći osim podataka o razvoju prostora i novih migracija zahvaljujući novim cestovnim prometima koji su se počeli razvijati od 18. stoljeća. Gorski je kotar na razmeđu hrvatskog kontinenta i primorja čineći ga pogodnim za izgradnju tri ceste. Najstarija, Karolina, građena od 1726. do 1732. godine, povezivala je Karlovac s Kraljevicom i Rijekom.² Jozefinska cesta koja je bila građena od 1770. do 1779. godine te je preuzela ulogu glavne ceste koja je povezivala panonski dio sa sjevernojadranskim.³ Lujzijana, čija je izgradnja trajala s prekidima od 1803. do 1811. godine što ju čini i najmlađom od tri navedene, povezivala je Rijeku i Karlovac.⁴

Kao što je ranije navedeno, podaci o ranijim periodima u Gorskom kotaru su oskudni iako postoje podaci da je prostor bio naseljen sve do 13. stoljeća, no bez podataka o njegovim naseljima. Stavljeni pod vlast Pod vlašću Frankopana,⁵ na prostoru je započeo proces feudalizacije, no drugačijeg tipa. Naime, zbog slabe naseljenosti prostora brdskog kraja zbog čega je teško obradiv te sa škrtim cestovnim prometom, feudalizacija je bila skoro pa nemoguća.⁶ Iako Gorski kotar nikada nije bio pripojen Osmanskom Carstvu, pljačke, napadi i pustošenja su značajno oštetili kraj i doveli naselja u stagnaciju i na kraju nestajanje dok je stanovništvo bilo odvedeno u ropstvo, ubijano ili natjerano na bijeg u južne krajeve današnje Slovenije. Pustošenja i napadi započeli su od 1469. godine kada Osmanlije prvi put pustoše cijeli prostor Gorskog kotara osim užeg dijela Čabra. Takva pustošenja traju do 1598. godine

¹ *Gorski kotar*. 1981. Ur. Šafar, Josip i dr. Fond knjige *Gorski kotar*. Delnice

² Karolinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30637>

³ Jozefinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29402>

⁴ Lujzinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37466>

⁵ *Godine 1260. u jednom opisu zapadne međe vinodolske župe kao posjeda knezova Krčkih spominje se nasilje Prezidin kraj Babinog polja, a to je današnji Prezid*. Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj*, Rijeka, str. 13.

⁶ Crnić Novosel, M. (2020.), *Gorski kotar u svjetlu raznovrsnih istraživanja*, Problemi sjevernog Jadrana 18., str. 121.

kad je opustošen središnji dio Gorskog kotara.⁷ Obnova starih i stvaranje novih naselja započinje krajem 16. i početkom 17. stoljeća zahvaljujući Zrinskim, koji vladaju prostorom od kraja 16. stoljeća, i Frankopanima koji su naseljavali novo stanovništvo, najčešće Vlahu pravoslavne i rimokatoličke vjere.⁸ Prestankom osmanskih provala, polako su se počeli vraćati potomci odbjeglog stanovništva iz krajeva Slovenije.⁹ Ponovno doseljavanje stanovništva donijelo je sa sobom nova narječja prostoru koji je nekoć bio isključivo čakavskog narječja. Tako je Ravna Gora poznata po rotvrskom narječju, dok je u Čabru zanimljiva mješavina četiri jezika (hrvatski, slovenski, talijanski i njemački) pridonijela formiranju specijalnog kajkavskog dijalekta koji se zove bajtarski. Danas je Gorski kotar žarište velikog broja raznorodnih dijalekatskih odnosa.¹⁰

Župne jedinice na prostoru postojale su od kraja 13. stoljeća, točnije prve se župe spominju u Lešću i Brod Moravicama poslije 1280. godine, župa Bosiljevo od 1334. godina, župa Gerovo od 1404. g. te župa Gomirje od 1461. godine.¹¹ Što se tiče biskupske jurisdikcije na prostoru, prvotno je gorski prostor bio u nadležnosti Krbavske biskupije, točnije do prodora Osmanlija (15. stoljeće) zbog čega je kasnije bio pripojen Modruško-senjsko-krbavskoj biskupiji.¹²

Brod Moravice

Brod Moravice je općina za koju su se tijekom vremena učestalo koristili drugi nazivi kao Moravice, Gornje Moravice, Turanj, Brodske Moravice.¹³ Naziv Gornje Moravice potječe iz 17. stoljeća zbog osnutka novog naselja Donje Moravice, danas Srpske Moravice.¹⁴

Prvi spomen općine je zabilježen 1260. godine u ispravi Bele IV. Prodorom Osmanlija u 15. i 16. stoljeću do šireg područja općine, stanovništvo odlazi u Belu Krajinu u Sloveniju što je ostavilo utjecaja na njihov dijalekt sve do danas. Ponovnim dolaskom na područje

⁷ Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog Kotara u Hrvatskoj, Goranska prezimena kroz povijest*, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog Kotara, Rijeka, str. 17.

⁸ Crnić Novosel, M. (2020.), *Gorski kotar u svjetlu raznovrsnih istraživanja*, Problemi sjevernog Jadrana 18., str. 123.

⁹ Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog Kotara u Hrvatskoj, Goranska prezimena kroz povijest*, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog Kotara, Rijeka, str. 25.

¹⁰ Ibid., str. 29.

¹¹ Ibid., str. 13.

¹² Crnić Novosel, M. (2020.), *Gorski kotar u svjetlu raznovrsnih istraživanja*, Problemi sjevernog Jadrana 18., str. 122.

¹³ Općina Brod Moravice, Web portal općine Brod Moravice, posjećeno 4. rujna 2022., https://www.brodmoravice.hr/opcina_brod_moravice.php

¹⁴ Marković, M. (2003.), *Gorski kotar, Stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 88 str.

Gornjih Moravica i naseljavanjem novih obitelji, Gornje Moravice postaju dio brodskog vlastelinstva zbog čega dobivaju novo ime – Brodske Moravice ili Brod Moravice. U matičnoj knjizi umrlih tek od 1866. godine se počinje koristiti današnji naziv Brod Moravice. Iako su Brod Moravice prvo bile u vlasništvu krčkih knezova Frankopana, od druge polovice 16. stoljeća postaju vlasništvo Zrinskih¹⁵ koji za obranu od Osmanlija financiraju izgradnju kule Turanj 1600. godine.¹⁶ Jedno od prvih naseljavanja izveo je grof Juraj Zrinski u zadnjem desetljeću 16. stoljeća kada dovodi obitelji iz Bele Krajine – Mriniće, Pelegriniće, Šnepergare, Prajdiće i Ferderbare.¹⁷ Drugo naseljavanje bilo je 1622. godine kada dolaze obitelji iz obližnje Drage – Klobučar, Pram i Pramar, Šporčić, Štajdohar.¹⁸ Antun Burić u svojoj knjizi *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj* iz 1979. godine napominje kako su Brod Moravice imale iste gospodare kao i Brod na Kupi. S obzirom na to, s ranije navedenim gospodarima, Brod Moravice su od 1670. do 1692. godine bile pod brodskoj Kurijom od 1692. do 1727. godine pod austrijskoj Komorom od 1727. do 1766. godine pod grofom Rajmund Perlasom nakon kojeg od 1766. do 1872. godine spadaju pod grofa Teodora Batthyanyjeja te na kraju od 1872. do 1945. godine pod vlast kneginje Viktorija Thurn-Taxis.¹⁹

Matične knjige kao povijesni izvor

Povijesna demografija kao znanstvena disciplina pomogla je pri istraživanju svakodnevice tzv. „malih ljudi“ za koje ranije nije postojala zainteresiranost. Jedan od izvora za povijesnu demografiju su matične knjige koje su bilježile promjene određenog područja te su ponekad obuhvaćale i šire nastanjeno područje ovisno o glavnoj župi.

Pretečama matičnih knjiga smatraju se evidencije vođene za vrijeme pokrštavanja, odnosno ulaskom novih osoba u crkvenu zajednicu koje se mogu pratiti još od 3. stoljeća. Osim imena u evidencijama su se upisivala i imena kumova, dok se odvojeno evidentiralo preminule članove crkvene zajednice. Srednji nam vijek donosi zapise o biskupskim sinodama, no podaci nisu bili unificirani te su ovisili o odredbama pojedinih biskupa. Prvi je takvu odredbu prenio

¹⁵ Ibid. 89 str.

¹⁶ Općina Brod Moravice, Web portal općine Brod Moravice, posjećeno 4. rujna 2022., https://www.brodmoravice.hr/opcina_brod_moravice.php

¹⁷ (...) *Da imo na znanje vszim, kim ie dostoino, da doidosse pred naz Ivan Marinich od Kosztela z tovarustvom po imenu Mato Pellegrinich, Jure Žnepergar, Ambros Praidich, Jure Ferderbar, prosechi od nas, da bismo dopustili naszeliti se na jmanu nassem u Moraviczah (...)*, Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj*, Rijeka, str. 26.

¹⁸ Marković, M. (2003.), *Gorski kotar; Stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 90-91 str.

¹⁹ Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog Kotara u Hrvatskoj, Goranska prezimena kroz povijest*, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog Kotara, Rijeka, str. 33.

u praksu biskup u Nantesu Henri Le Barbu 1406. godine kojom je svojim župnicima postavio odredbu o vođenju evidencija o krštenicima pored kojih su bili priloženi podaci o krštenikovim roditeljima i kumovima. Prekretnicom u vođenju crkvenih evidencija se smatra odluka Thomasa Cromwella u Engleskoj 1538. godine, koji u ime kralja Henrika VIII. zapovijeda župnicima o pažljivom vođenju tri matične knjige, odnosno odlukom je propisano pravilno skladištenje knjiga u škrinjama, tjedno unošenje podataka (nedjeljom) u prisustvu dvojice crkvenih starješina. Zahvaljujući Thomasu Cromwellu i odlukom, Anglikanske crkve po prvi put uvode univerzalne odredbe o vođenju matičnih knjiga.²⁰ Odlukom o obaveznom vođenju matičnih knjiga uveo je Tridentski koncil (1545. – 1563.) na 24. sjednici 1563. godine čime je određeno da su svi župnici dužni voditi evidencije o krštenima i vjenčanima na području svoje župe kao što su ih trebali i pažljivo čuvati. Odluka Tridentskog koncila se upotpunjuje Rimskim obrednikom (*Rituale Romanum*) iz 1614. godine s čime se uvodi evidentiranje i umrlih u župama.²¹ Interes za vođenje matičnih knjiga civilne vlasti iskazuju s jačanjem centralnih vlasti, reformom vojnog sustava, ali i izgradnjom apsolutnih monarhija. Odlukom Zakonodavne skupštine u Francuskoj 1792. godine, matične knjige prelaze u jurisdikciju općina na čuvanje i uporabu, odnosno oduzete su crkvi. S tom je odlukom ustanovljena nova služba civilnog matičara koji se brinuo za vođenje knjiga rođenih, vjenčanih i umrlih u dva primjerka. Jedan je primjerak bio u općini, dok se drugi dostavljao i čuvao u prvostepenom sudu. Naspram toga, interes za matične knjige u Habsburškoj Monarhiji javlja se za vrijeme vladavine Marije Terezije (1740. – 1780.) te se početak državnog vođenja matica može uzeti od Dekreta iz 1765. godine s kojim se isticalo da nema pravdanja kada crkvene vlasti uskraćuju pristup župnim knjigama pravosudnim organima.²² Kasnije, reformom Josipa II., matične su knjige postale sastavni dio državne službene evidencije te su države trebale preuzeti odgovornost za vođenje istih,²³ zbog čega dolazimo do podataka o stanovništvu koji su do sada bili nepoznati, uključujući stope mortaliteta i nataliteta među stanovništvom, spolne raspodjele, gospodarske i ostale društvene prilike. Carskim patentom iz 1784. godine uvedeno je obavezno vođenje matičnih knjiga kao i način vođenja jer su matične knjige ranije, prije patenta, vođene narativno što je činilo matične knjige manje čitljive. Novi način uveo je rubrike koje su se zadržale do danas, no na području hrvatskih zemlja, sustav rubrika ili tablica uveo se nekoliko

²⁰ Vlahov, D. (1994.), *Matične knjige u Povijesnom arhivu u Pazinu*, Vjesnik istarskog arhiva, 2-3 (1992.-1993.), str. 278.

²¹ Ibid., str. 278.-279.

²² Ibid., str. 280

²³ Robert Skenderović, *Najstarija matična knjiga brodske župe Presvetog Trojstva (1701. – 1735.)*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Franjevački samostan u Slavanskom Brodu, Slavonski Brod, 2012., str. 26.-27.

desetljeća kasnije ovisno pod čiju su ingerenciju spadale.²⁴ Također, dolaskom novih župnika, struktura upisa podataka u matične knjige znala se promijeniti što je činilo čitkost težom.²⁵

Iako propisane kao obavezne Tridentskim koncilom, u nekim su se krajevima Europematične knjige počele voditi puno prije odredbe. U župi Givry, Francuska, počela se voditi evidencija o pristojbama plaćenim prilikom sprovoda u prvoj polovici 14. stoljeća,²⁶ no u knjigu su se upisivali svi koji su imali novaca za platiti za sahranu kao i oni koji nisu zbog čega se ovo bilježenje može smatrati pretečom matične knjige. Naspram toga, ipak najstarija matična knjiga krštenih nastala je 1451. godine također u Francuskoj, točnije u Bretagni u Roz-Landrieuxu u župi Ille-et-Villaine.²⁷ U Hrvatskoj također postoje matične knjige koje su bile vođene prije odredbe Tridentskog koncila kao npr. Umag od 1400. godine (smatra se da je navedena godina originalna godina početka unošenja, no prijepis iz knjige izvršen je 1483.), Omiš od 1488., Hvar od 1516., Labin od 1536., Bale od 1538., Buje od 1539., Mandalina kod Šibenika od 1544., Vodnjan od 1559., Rovinj od 1560., Zadar od 1560., Rijeka od 1564. i Trogir od 1569. godine²⁸.

Matične su knjige važan izvor jer su u njima svi slojevi društva ravnopravno zastupljeni te su prikazani važni trenuci u životu pojedinca; rođenje, stvaranje obitelji, gubitak voljenih i sl. te su pomogle pri rekonstrukciji stanovništva s obzirom na to da je prvi moderni popis stanovništva obavljen 1857. godine.²⁹ Prvu raspravu o proučavanju matičnih knjiga započeo je francuski historijski demograf Louis Henry sredinom 20. stoljeća te je matice nazvao „demografskim blagom na ugaru“.³⁰ Proučavanje matičnih knjiga uskoro izlazi iz mraka te se senzacija počinje širiti Europom jer prikazuju važnost drugih dokumentacija kao i život „malih ljudi“ koji zapravo čine širu sliku našeg svijeta nego diplomatski dokumenti.

²⁴ Robert Skenderović, Najstarija matična knjiga brodske župe Presvetog Trojstva (1701. – 1735.), Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Franjevački samostan u Slavanskom Brodu, Slavonski Brod, 2012., str. 26.-27.

²⁵ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 18.

²⁶ Stipetić, V., Vekarić, N. (2004.), *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija za znanosti i umjetnosti – zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, str. 28.

²⁷ Ibid., str. 28.

²⁸ Ibid., str. 28.

²⁹ Krivošić, S. (1988). *Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige*, Arhivski vjesnik, 32 (1), str. 13.

³⁰ Ibid., str. 14.

Propusti i pogreške u matičnim knjigama

Matične knjige jesu nezaobilazan izvor za proučavanje povijesne demografije nekog prostora, ali to ne znači da su uvijek precizne i točne. Naime, postoje greške pri upisu podataka u matice koje proučavanje istih čini zahtjevnijim. Nedosljednosti nastaju pri promjeni župnika koji vodi knjige jer se mijenjaju strukture upisa, podaci se izostavljaju tj. zaboravljaju upisati (slučajno ili namjerno).³¹

Francuska je historiografija kategorizirala dvije vrste grešaka: propusti koji nastaju kada se ne upišu svi potrebni podaci kao imena, prezimena, datumi i mjesta, te pogreške koje nastaju upisom netočnih podataka nastalih nemarom ili drugim razlozima.³² No, propusti i pogreške su se češće događali kod opisnih matičnih knjiga nego kod tabličnih s obzirom na to da su tablice već imale predefinirane stupce za upise podataka zbog čega župnik nije mogao zaboraviti na iste.

Neredovito vođenje matičnih knjiga također je predstavljalo probleme jer bi se podaci jednostavno zaboravili zbog čega ne bi bili ni upisani te isto tako može doći do duplog upisa podataka za iste osobe. Prazno župno mjesto ili odsustvo župnika pridonosi ovom problemu kao i problemu nečitkosti rukopisa jer svaki župnik ima svoj rukopis i stil pisanja. U matičnoj knjizi vjenčanih može se naći ovakav propust, no nije sigurno je li nastao zbog praznog župnog mjesta ili zbog jednostavnog gubitka podataka. Naime, za 1876. godinu ne postoji uopće rubrika već su prazne stranice ostavljene između 1875. i 1877. godine. Nikakve se naznake dalje u matici ne pojavljuju u kojima su dodatno upisani podaci za navedenu godinu. Mala je mogućnost da se nitko u okrugu župe, koja je obuhvaćala i okolna naselja (Maklen, Kuti, Vele Drage, Male Drage itd.) nije ženio, već je moguće da su podaci trajno izgubljeni. Ista godina nedostaje iz matične knjige umrlih. Dok su svi listovi uredno popunjeni sa svim podacima, situacija se mijenja na strani 95 koja se prekida u kolovozu 1875. godine. Na sljedećoj je strani ceduljica sa sljedećim: „ova godina je sva uredna 1876 umrli“ nakon čega par stranica nema retke i stupce već su preminuli i podaci o njima zapisivani u redovima bez tablica, odnosno upisani su opisno. Neki od tih podataka datirani su u 1875. godine, neki u 1876. godine dok drugi nisu definirani. Takvo vođenje podataka se prekida na 102. stranici kada se podaci ponovno počinju zapisivati, ali od lipnja 1876. godine. Dolaskom do 1890. godine, kronološko

³¹ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 18.-19.

³² Ibid., str. 18

vođenje se prekida za nekolicinu stranica i počinju se voditi podaci iz prijašnjih godina, ovaj put u tablicama, s napomenama da su „naknadno dodani na temelju zapisa ili svjedočanstva s odobrenjem“ te su potpisani.³³

Poteškoća koja se pojavljuje kao i u matičnim knjigama župe Brod Moravica je ortografska neujednačenost pri upisu imena i prezimena te se ista navode u različitim oblicima što otežava identifikaciju osoba. U matičnim knjigama župe Brod Moravica, zbog prelaska s latinskog na domaći dijalekt prostora, ali i zbog standardizacije jezika u 19. stoljeću, imena se češće mijenjaju nego prezimena.³⁴ Promjene kod prezimena su povezana s dupliranjem slova npr. *Collnar* koje postaje *Colnar*, *Ruppe* koje postaje *Rupe*, *Sneller* koje prelazi u *Šneler*. Prezimena su već imala slova s kvačicama, no s vremenom su se dodavala na druga mjesta u prezimenima gdje je nekoć bilo slovo *c* ili *s*. Tako prezime *Stajduhar* postaje *Štajduhar*, *Sporčić* koje postaje *Šporčić*. Osim navedenih, događala se još jedna promjena slova *p* u *b* kod prezimena *Prajdić* koje s vremenom postaje *Brajdić*. Kod osobnih imena, prije prelaska na domaći dijalekt, pisala su se u latinskoj inačici (*Petrus*, *Theresia*, *Catharina*, *Gasparus*, *Franciscus*, *Francisca*, *Thomas*, *Mathias*, *Martinus*, *Bartholomeus*, *Ursula*) te s prelaskom na dijalekt postaju domaća (*Petar*, *Terezija*, *Katarina*, *Gašpar*, *Franjo*, *Francika*, *Toma*, *Matija*, *Martin*, *Bartolomej*, *Uršula*). Neuobičajena imena s kojima se susrećemo u ovoj matičnoj knjizi su *Roza* ili *Roža*, *Gerga*, *Neža*. Problemi nastaju kod osoba koje imaju više osobnih imena. Naime, upisivanjem u matičnu knjigu krštenih dva imena ne mora nužno značiti da će se isto ponavljati u matičnim knjigama vjenčanih i umrlih te pri analizi takvo upisivanje podataka može stvarati nesporazume jer se ne zna radili li se o istoj osobi. Matične knjige župe Brod Moravica sadrže nekoliko pripadnika zajednice s dva imena koji se bilježe u matičnim knjigama krštenih (npr. *Franciscus Emericus*, *Anna Francisca*, *Dragica Dorothea*, *Mirko Andre*), isto tako postoje i osobna imena upisana zajedno s nadimcima (pr. *Gertruda Gera*, *Josepha Pepa*).³⁵ Kao što je ranije u tekstu navedeno, tako ni u ovim matičnim knjigama se ne ponavljaju dva imena u matičnim knjigama vjenčanih i umrlih.

³³ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKU 1858.-1902., knjiga br. 52

³⁴ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 19.

³⁵ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1858.-1898., knjiga br. 49

Iako nema skraćenica u matičnim knjigama za župu Brod Moravica, one su se događale prilikom pisanja mjeseci na latinskom jeziku. Mjeseci su se upisivali kao kombinacija broja i slova: 7bris kao Septembris, 8bris kao Octobris, 9bris kao Novembris te 10bris kao Decembris.

Kroz sve tri obrađene matične knjige, spomenuto je šest župnika koji obavljaju svoju funkciju na prostoru Brod Moravica. Prva dva župnika (*Joannes Justin* i *Henricus Karlović*) na prostoru često su djelovali u isto vrijeme, naizmjenice upisivali podatke od 1858. g. do 1877. godine. Njihovo je zapisivanje bilo na latinskom i pisano krasopisom. Zapisivali su sve podatke sistematski, no problemi kod čitkosti su se stvarali kod pisanja velikih pisanih slova zbog ukrasa u krasopisu. Podaci o njihovom odlasku ili smrti nisu zabilježeni. Njih je naslijedio *Andrija Šverljugar* do 1889. godine te se često u rubrikama koje su zahtijevale upis svećenikova imena, on potpisivao inicijalom osobnog imena i prezimenom (*A. Šverljugar*). Iako je župnik svoje zapise započeo na latinskom, 1878. godine počinje zapisivati na domaćem dijalektu te tako nastavljaju župnici do kraja matičnih knjiga. Župnika *Šverljugara* nasljeđuje *Andrija Pobor* u prosincu 1888. godine no njegova se odsutnost brzo bilježi i njega zamjenjuje *Nikola Pobor*, župnik iz Kukuljanova. Do kraja 1890. godine, na župnikovo mjesto dolazi *Rafel Kanotti* kao zadnji svećenik u obrađenim godinama. Dodaci se nalaze u knjigama u kojima su svećenici, ako su postojali prazni reci na dnu ili prazne strane, upisivali krštene ili umrle na temelju svjedočanstva ili na temelju zapisnika 1892. godine. Što se točno dogodilo 1892. godine, nažalost ne znamo no župnik *Rafel Kanotti* i župnik *Hinko Korlović/Karlović* su dodavali nedostajale podatke.

Osim općine Brod Moravice, u matičnim knjigama zabilježena su i okolna naselja. Razlog tome je vjerojatno što su okolna naselja pripadala župi Brod Moravica kao njezine filijale. Neka od naselja koja su pripadala župi su: Maklen, Kutu, Vele Drage, Male Drage, Razdrto, Stari Lazi, Novi Lazi, Gornja Dobra, Donja Dobra, Lokvica, Komorske Moravice, Sela, Delači, Podstene, Zenovac, Skrad, Bribir, Čučak, Dobra. Neovisno o pogreškama i propustima koje se nalaze u matičnim knjigama, analizirane knjige u ovom radu ne predstavljaju veće probleme te župnici mogu pohvaliti čitkošću rukopisa kojima su vodili matične knjige.

Matične knjige župe Brod Moravice

Vođenje matičnih knjiga župe Brod Moravica započinje s 1858. godine, no u ovom je radu uzet tridesetogodišnji period od 1860. do 1890. godine kako bi se dobila cjelokupnima

analiza podataka. Najraniji zapis matične knjige krštenih (rođenih) je 2. siječnja 1858. godine kada su kršteni blizanci u Brod Moravicama, *Mathias* i *Gasparus Jurković* koji su i kršeni na isti dan.³⁶ U matičnoj knjizi vjenčanih najraniji je zapis od 3. veljače 1858. godine, dok je u matičnoj knjizi umrlih od 4. siječnja iste godine.

Matične knjige krštenih

Matične knjige krštenih su arhivski izvor koji nam govori o imenima i prezimenima, o natalitetu na određenom području, ili uže, u obitelji, kao i o socijalnim statusima roditelja i kumova krštenih.³⁷ Podaci koji se nalaze u matičnim knjigama rođenih ne obuhvaćaju uvijek i mrtvorodenu djecu.³⁸ Iako su u maticama bilježeni i datumi rođenja i datumi krštenja, koji se nekada poklapaju, u radu će se koristiti termin kršteni jer su ti podaci obrađivani.

U ovom radu kao izvor za istraživanje korištene su dvije matične knjige krštenih:

1. Matična knjiga krštenih župe Brod Moravice od 1858. do 1898. godine³⁹
2. Matične knjige krštenih župe Brod Moravice od 1885. do 1898. godine⁴⁰

Matične knjige krštenih (rođenih) župe Brod Moravice obuhvaća period od 1858. do 1898. godine te obrađuje period od trideset godina, od 1860. do 1890. godine.⁴¹ Matična je knjiga snimljena u mikrofilmu u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu 1996. godine te je operator knjige bila Antia Kekić. Knjiga je tvrdih korica u dobrom stanju, no s oštećenjima koja nastaju zbog vremena, ovisno o čuvanju knjige prije preuzimanja iste u Državni arhiv. Nažalost, matična je knjiga fotografirana crno-bijelo zbog čega se ne može razaznati boja kao na matičnoj knjizi umrlih za istu župu. Na prednjoj se korici nalazi bjelkasti umetak na kojem se, pretpostavljam, nalazilo ime knjige i godina. Osim toga, na knjizi se na srednjem dijelu prema desno može razaznati riječ „Moravice“ pisane tiskanim slovima zbog čega možemo zaključiti da najvjerojatnije postoji i prednji dio koji je označavao „Brod“. Nadalje, naljepnica se nalazi u gornjem lijevom kutu na kojoj piše „Povijesni arhiv Rijeka 275 (K4) 49“, odnosno njezin inventarni broj. Na unutarnjem dijelu korice nalazi se još jedna naljepnica koja glasi „Matične knjige rimokatolika; Župa: Brod Moravice; Matična knjiga krštenih (1858.-1885.);

³⁶ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1858.-1898., knjiga br. 49

³⁷ Jelinčić, J. (1994.), *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 2-3 No. (1992.-1993.), str. 254

³⁸ Krivošić, S. (1988). *Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige*, Arhivski vjesnik, 32 (1), str. 16.

³⁹ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1858.-1898., knjiga br. 49

⁴⁰ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1860.-1900., knjiga br. 50

⁴¹ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1860.-1900., knjiga br. 50

Signautra:INV.BR. V. (19); Napomena:“. Na prvoj početnoj strani stoji tablica, koja će se kasnije opisati, no ispod nje stoji napomena pisana tiskanim i pisanim slovima: „Prema raspisu Republičkog sekretara za unutarnje poslove R. Hrvatske, Zagreb broj 11/3 – 233398/1-1993 upisujem službenu bilješku SVE ŽENSKE OSOBE KOJE SU ZAKLJUČILE BRAK PRIJE 9. SVIBNJA 1946. GOD. DOBILE SU PREZIME MUŽA UDAJOM PO SILI ZAKONA“ te se ispod bilješke nalazi mjesto, datum i godina (B. Moravice, 9.12.1993.), potpisom (vjerojatno matičarevim) i službenim pečatom matičara mjesnog ureda Brod Moravica, Općina Delnice. Na zadnjoj korici s unutarnje strane stoji papir iz doktorskog ureda Mathisa Oszkara iz Budapešte datirano 17. ožujka 1942. godine. U suštini, sadržaj traži krsni list bake vojnika Thomasa Colnara kako bi se dokazao arijevski status kao i vjenčani list iste sa suprugom Nikolausom Colnarom 1880. godine.⁴²

S time završava prva matična knjiga krštenih (rođenih) i započinje nova s godinom 1885. i završava s 1898. godine.⁴³ Podaci o operateru i godini ostaju isti. Druga je matična knjiga u boljem stanju s čitkijim podacima: „Matica Krštenih župe Brod Moravice“. Kao i na prijašnjoj, ispod se nalaze ranije navedene godine te u gornjem lijevom kutu se nalazi naljepnica s inventarnim brojem „Povijesni arhiv Rijeka 275 (K4) 50“. Na prvoj stranici stoji ista napomena kao i u prvoj knjizi, no razlika je u tome što na drugoj stranici piše: „Matica krštenih župe Brod Moravice od god. 1885. do god. 18...“ te ispod: „U Senju. Tiskara i knjigovežnica H. Lusterera 1882.“⁴⁴

Prva stranica matične knjige krštenih donosi zanimljive podatke o opskrbljivanju lokalne crkve Sv. Nikole u Brod Moravicama kao i okolnom mjestu Kuta i Novih Laza. Naime, svećenik je navodio svaki novi predmet koji je kupljen kao vrstu evidencije skupa s iznosima u forintima i tzv. „novčićima“. Početni tekst navodi: „Proškrbljino i potrošeno na Župnu

⁴² *Zufolge des Auftrages der Deutschen Gesandtschaft in Budapest, im Namen meines Mandaten des Soldaten Thomas Colnar bitte ich Die hoflichst um die frdl. Zusendung des Taufscheines seiner Gross-mutter. Der Butrefende benötigt diesen Taufschein zum Ariernachweis. Die Kosten der Ausstellung und Zusendung werde ich Ihnen nach Erhalt sofort uberweisen, oder aber auch in Vorhinein, sobald Sie mir Diese bekannt geben werden. Mit katholischem Gruss!*

N.B. Ausserdem bitte ich um die frdl Zussendung des Trauscheines Nikolaus Colnar und Magdalene Brajdić. Diese Trauung erfolgte in Brod Moravica, in Jahre 1880., HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1858.-1898., knjiga br. 49

⁴³ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1860.-1900., knjiga br. 50, str. 320.

⁴⁴ Tiskaru osnovao Huber Luster dolaskom u Senj. Prvotno malena tiskara, koja je započela s radom 1874. g., prerasla je 1885. g. u veću tiskaru s novim strojevima. U tiskari H. Lusterera tiskale su se knjige, novine, plakati i drugi tiskani materijali. Nakon smrti H. Lusterera, radnju preuzima njegova supruga Antonija rođena Vrhovac. Glavičić, A. (), *Vlasnici i zgrade u kojima su djelovale senjske tiskare XIX. i XX. stoljeća*, Senjski zbornik, 6 (1), str. 141.-150.

Cerkvu sv. Nikule na Kapelah spadajući istoj/iskoj Župe – na Župni stan i k tome spadajućih gospodarstvenih zgrada, što od Puka, što od Pokrovitelja Njih Kneževske Visosti Kneza Thurn-Taxisa po upravitelju Poglavitom Gospodinu Ivanu Brūke predsjedniku Dohodarstvene Komore. Njih kneževske Visosti tajnom savjetniku, posiedniku zlatnog Križa s Kumom. Njih Veličanstva Cesara i Kralja Franje Josipa I. počamši od godine spasa G. n. Isusa Krsta 1877.“, dok se ispod teksta nalazi jedna, a na drugoj stranici, druga tablica:⁴⁵

Tablica 1 – Evidencija obnovljenih predmeta crkve

Godina	Predmet	forintih	novčića
1877 i 1878	Na kapelu Preblažene D. M. od Karmela na selih od Puka dobrovoljni prinesci 557 frk. 77 novčića a od Slav. Obćine posudjenih 100f. poslie darovanih istoj kapeli čini ukupno	657	77
1880	Na štalu od Puka i Obćine	470	33
1881	Na kapelu sv. Andre celi novi krov od Puka	135	/
1881	Novi Krstilnik darovao g. Josip Sneler 10f. a Cerkva 5f. čini	15	/
1882	Na Kapelu sv. Josipa u Stari Lazi novi krov od Puka	127	55
1882	Na Župne Cerkvu sv. Nikule od Slav. Pokrovitelja	1600	/
	Od Puka	136	/
1883	Na iste Župne Cerkvu sv. Nikule od Slav. Pokrovitelja i župnički stan	2073	/
	Od Puka	204	/
		5418	65

Tablica 2 - Evidencija obnovljenih predmeta crkve (drugi dio)

Prenos/godina	Predmet	Prenos	For.	Novč.
1883	U Župnoj Cerkvu Klupe i Izpoviedalnice	/	27	36
1884	U župnoj Cerkvu u Sakrestiji ormare popravio	/	17	52
1884	U župnoj Cerkvu na Turnu uru uradio od Puka i Obćine	/	170	75
1884	Pokrpao krov na kapeli sv. Boke od Puka	/	23	11

⁴⁵ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1860.-1900., knjiga br. 50, str. 323

1885 i 1886	U župnoj Cerkvi sv. Nikule 14 slika predstavljajući muku i smrt Spasitelja Isusa Krsta, sv Križni put od samog Puka	/	405	33
-------------	---	---	-----	----

Sadržaj je podijeljen u stupce i retke. Gornji redak je fiksiran dok su donje retke i stupce sami svećenici upisivali. Knjiga se sastoji sveukupno od 8 redaka s time da tri retka imaju svoje potkategorije. S time rečeno, tablica se sastoji od tablice za krštenika, tablice za roditelje, tablica za kumove i tablica s podacima svećenika:

Godina, mjesec, dan (kao prvi redak) s potkategorijom rođenje i dan krštenja, kršten s potkategorijom ime i pitanjem „Je li legitimno? Ili nezakonito?“; roditelji s potkategorijama ime, prezime, stanje (što se odnosi na zanimanje roditelja), religija i adresa s kućnim brojem; ime prezime, vjera i zanimanje kumova; ime, prezime i služba svećenika te na kraju napomene

Knjiga je pisana krasopisom te kao i ostale knjige započinje na latinskom s kojim prekida i nastavlja na dijalektu područja.

Matične knjige vjenčanih

Matične knjige vjenčanih su arhivski izvor koji govori o broju vjenčanja tijekom godine te se vjenčanja obavljaju u mjestu rođenja zaručnice, što ne mora uvijek biti slučaj. Zahvaljujući matičnim knjigama vjenčanih, dobivaju se podaci o točnim dolascima obitelji u određeno mjesto što je važno za proučavanje i izradu genealoškog stabla.⁴⁶

U ovom radu kao izvor za istraživanje korištena je jedna matična knjiga vjenčanih:

1. Matična knjiga vjenčanih župe Brod Moravice od 1858. do 1900. godine⁴⁷

Matična knjiga vjenčanih župe Brod Moravice obuhvaća godine od 1858. do 1900. godine, no u ovom radu se obrađuju godine od 1860. do 1890. kako bi se dobio tridesetogodišnji ciklus prostora za kompletniju analizu.⁴⁸ Knjiga je također snimljena u mikrofilmu u hrvatskom državnom arhivu 1996. godine te je operator bila Anita Kekić. Knjiga je tvrdih korica u dobrom stanju očuvanja s čitkim prednjim dijelom. Na korici knjige stoji

⁴⁶ Jelinčić, J. (1994.), *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 2-3 No. (1992.-1993.), str. 254

⁴⁷ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKV 1858.-1900., knjiga br. 51

⁴⁸ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKV 1858.-1900., knjiga br. 51

originalni umetak s natpisom „Marticula Copulatoru Ecclesiae parochielis T. II. Moravice 1858.-1900.“, dok se iznad u gornjem lijevom kutu nalazi naljepnica s inventarnim brojem i mjestom gdje se knjiga čuva „Povijesni arhiv Rijeka 275 (K4) 51“. U središnjem je dijelu nacrtan kalež iznad kojeg se nalazi hostija.⁴⁹ Zapisivanje je također počelo na latinskom, no isto se nastavlja na dijalektu. Rukopis svećenika bio je čitak i razumljiv bez većih napora. Sadržaj je podijeljen u retke i stupce koji su fiksni, dok sam svećenik upisuje podatke unutar istih. Gornji redak s podacima koje treba ispuniti se dijeli u osam stupaca s time da jedan stupac ima potkategorije od pet stupaca te donose sljedeće podatke:

Godina, mjesec i dan vjenčanja; pod kategoriju mladoženja i nevjesta stoje potkategorije ime, prezime i stanje, mjesto – porijeklo i prebivalište, religija, godine starosti i status udovca ili udovice; ime, prezime, vjeroispovijest i zanimanje roditelja; ime, prezime, vjera i zanimanje svjedoka; ime, prezime svećenika; prepreke pri zarukama; napomena

Matične knjige umrlih

Iz matičnih se knjiga umrlih saznaju podaci o mortalitetu mjesta ili obitelji te nam također otkrivaju vrste epidemija ili nesretnih slučajeva. Kao i dvije ranije navedene matične knjige, tako nam i ove mogu otkriti zanimanje pokojnika.⁵⁰

U ovom radu kao izvor za istraživanje korištena je jedna matična knjiga umrlih:

1. Matična knjiga umrlih župe Brod Moravice od 1858. do 1902. godine⁵¹

Matična knjiga umrlih župe Brod Moravica obuhvaća drugu polovicu 19. stoljeća, odnosno od 1858. do 1902. godine s time da je u ovom radu obrađen period od 1860. do 1890. godine.⁵² Knjiga je snimljena na mikrofilm u državnom arhivu 1996. godine te je operator bio Nenad Stojčić. Knjiga tvrdih korica je u dobro očuvanom stanju s manjim vodenim oštećenjima. Prednju koricu, nekoć plavkaste boje, krasi umetak na kojem piše „Matricula Defunctorum Ecc...siae parochialis.“⁵³ Osim toga, u gornjem desnom kutu crnim je markerom obilježeno „Brod Moravice“, dok je plavim markerom dopisano „Umrli“ s

⁴⁹ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKV 1858.-1900., knjiga br. 51

⁵⁰ Jelinčić, J. (1994.), *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 2-3 No. (1992.-1993.), str. 254

⁵¹ HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKU 1858.-1902., knjiga br. 52

⁵² HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKU 1858.-1902., knjiga br. 52

⁵³ Naslovnica je oštećena zbog čega je pismeni dio nečitak

odgovarajućom godinom „1858.-1902.“. U središnjem dijelu nacrtana je lubanja koja bi mogla predstavljati personifikaciju Smrti. Sadržaj knjige je podijeljen u stupce i retke. Dok je gornji stupac fiksiran, donji su svećenici sami dopunjavali i dodavali nove stupce i retke. Gornji redak podijeljen je u 13 stupaca iz kojeg dobivamo sljedeće podatke:

dan, mjesec i godina smrti; ime, prezime i zanimanje preminulog; ime, prezime i zanimanje roditelja; ime, prezime i zanimanje supružnika; podrijetlo; adresa i kućni broj; religija; dob; uzrok smrti; sakramenti, mjesto i dan ukopa, mrtvozornik – ime, prezime i zanimanje, napomena

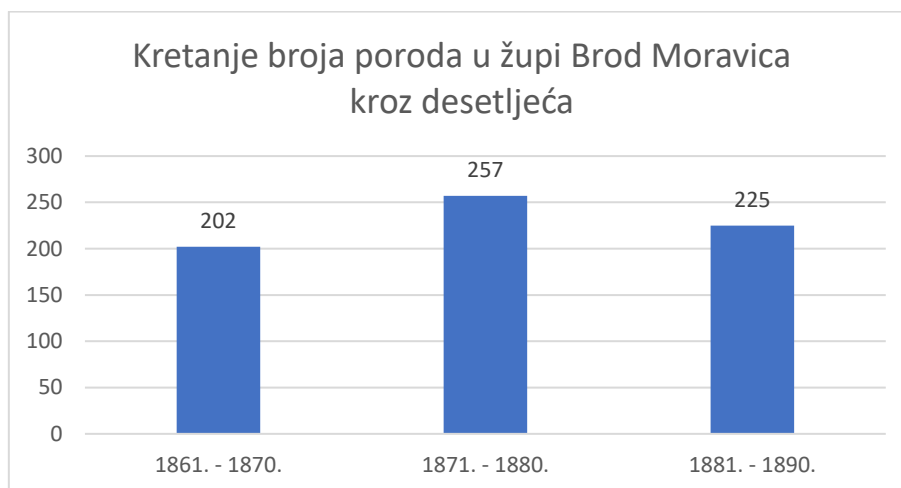
Rukopis svećenika koji je upisivao varirao je. Na početku iako čitak i razumljiv, čitkost uzroka smrti bila je teža. Zapisivanje knjige umrlih također je započelo na latinskom, ali je brzo prekinuto te su se podaci počeli bilježiti na dijalektu. No, takvo bilježenje je olakšalo situaciju s prevođenjem. Izblijeđena tinta bila je rijetkost u knjizi te čak kad je i bilo takvih slučajeva, svejedno su se podaci mogli razlučiti.

Krštenje

Godišnja raspodjela krštenih

U dvije matične knjige krštenih župe Brod Moravice (od 1858. do 1898. i od 1885. do 1898. godine) u promatranom razdoblju od 1860. do 1890. godine ukupno je zabilježeno 684 krštenja. U prosjeku kršteno je bilo 27,8 djece godišnje. Kroz desetljeća, najmanje krštenih se očituje u desetljeću od 1861. do 1870. godine s 202 djece, dok se porast vidi od 1871. do 1880. godine s ukupno 257 krštenih. No, u matičnim knjigama krštenih najčešće nisu obuhvaćena mrtvorodena djeca što umanjuje preciznost podataka o ukupnom broju krštenih.

Grafikon 1 – Kretanje broja poroda u župi Brod Moravica kroz desetljeća

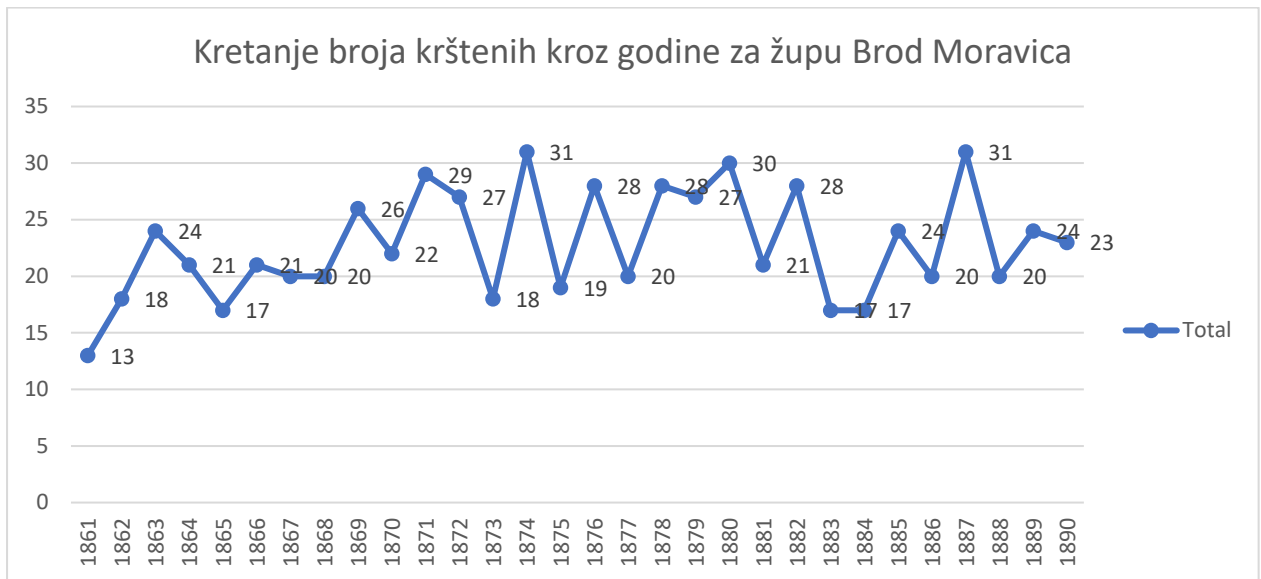
Najviše je djece kršteno 1874. i 1887., odnosno njih 31 u svakoj navedenoj godini, što je 4,53% svih krštenih u župi, dok je 1880. godine kršteno 30 djece. Povećanje broja krštenih može se očitati u boljim životnim uvjetima kao boljim društvenim i gospodarskim čimbenicima. Brojevi krštenih varirali su između 17 i 31, s izuzetkom 1861. godine koja bilježi najmanji broj krštenih, odnosno njih 13 što je 1,9%.

Tablica 3 - Godine s maksimalnim brojem krštenih za župu Brod Moravica 1861. – 1890.

Godina	1871.	1874.	1876.	1878.	1880.	1882.	1887.
Broj krštenih	29	31	28	28	30	28	31

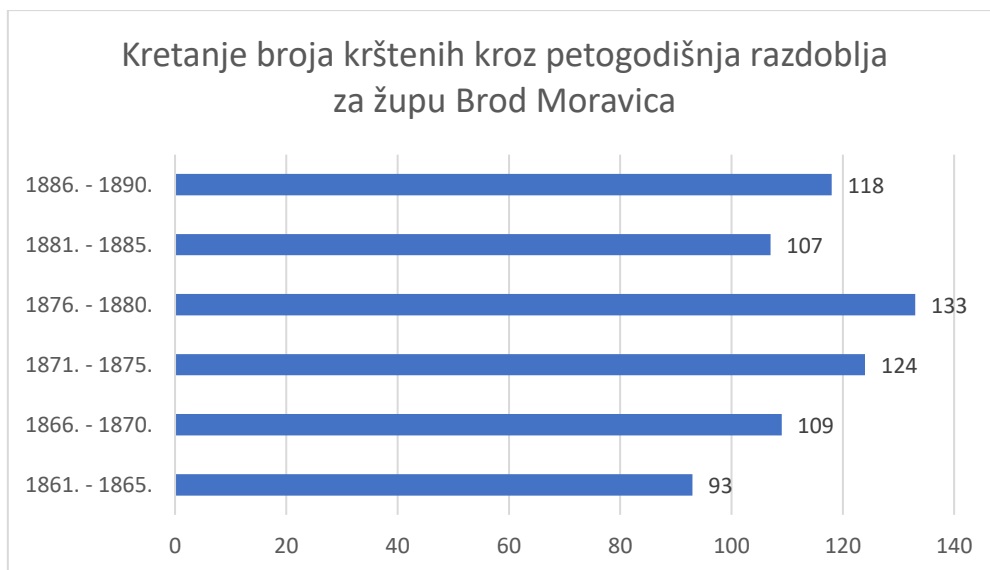
Kroz godine, najčešća brojka krštenih bila je 20, koja se ponavlja u 5 godina (1867., 1868., 1877., 1866. i 1888. godine). Na grafikonu broj dva vidi se porast u desetljeću od 1871. do 1880. godine te to samo potvrđuje graf broja krštenih kroz desetljeća.

Grafikon 2 – Kretanje broja krštenih kroz godine za župu Brod Moravica

Promatrajući petogodišnja razdoblja, vidljiv je rast od 1861. pa sve do 1880. g. kada započinje nagli pad, nakon kojeg je ponovno vidljiv skromni rast. Najveći broj krštenih bio je u razdoblju između 1876. i 1880. godine kada je zabilježeno ukupno 133 krštenih što je 19,44%. Najmanje krštenih kroz petogodišnje razdoblje bilo je od 1861. do 1865. godine s ukupno 93 krštenih, što čini 13,59%. Razlika između najvećeg broja i najmanjeg broja krštenih u promatranom petogodišnjem razdoblju je 40. Zanimljivo je što se podaci s najvećim brojem krštenih u godini (1874. i 1887. godine) ne podudaraju s petogodišnjim razdobljem koje nosi najveći postotak krštenih.

Grafikon 3 – Kretanje broj krštenih kroz petogodišnja razdoblja za župu Brod Moravica

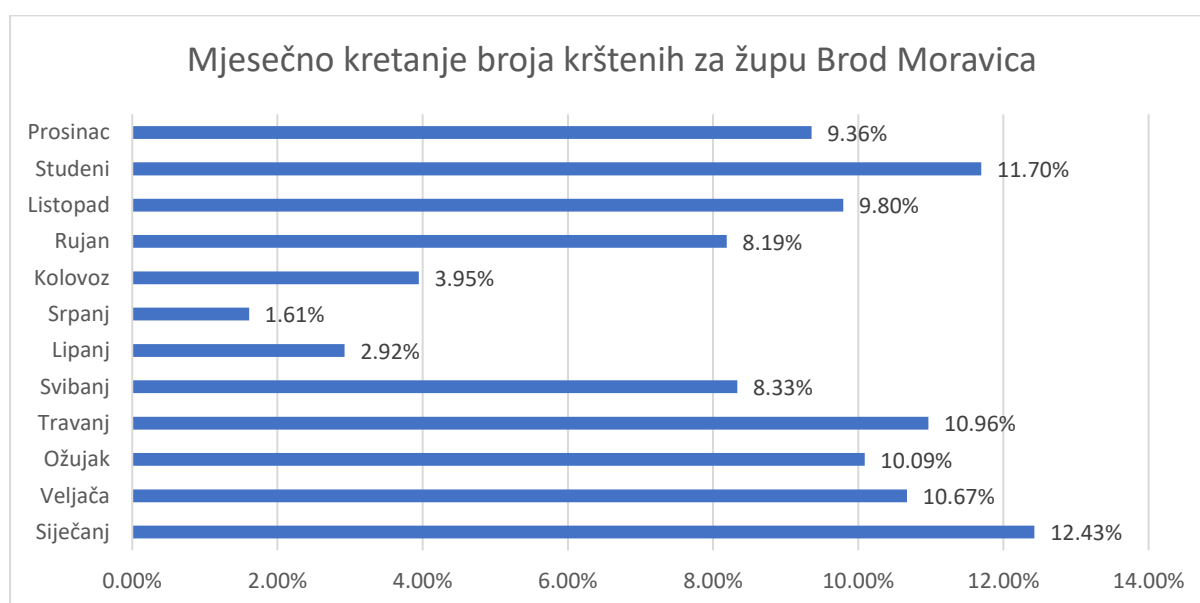

Mjesečna i sezonska raspodjela krštenja

Ritam života ruralnih područja često je uvjetovan gospodarskim čimbenicima u kojima poljoprivredni radovi kao sjetva, žetva i ubiranje posađenog utječe na porast obitelji i time, stanovništva.⁵⁴ Promatrajući mjesečne i sezonske raspodjele krštenja, dolazimo do analiza krštenih koji upotpunjuju demografske pokazatelje prostora.

U župi Brod Moravica u provedenom razdoblju istraživanja, najviše je djece bilo kršteno u siječnju (12,43%), studenom (11,70%), travnju (10,96%) i veljači (10,67%) što znači da su „popularni“ mjeseci za začeca bili travanj i svibanj što koincidira s činjenicom da su topliji mjeseci, s boljim prehrambenim uvjetima i s viškom energije koje osoba osjeća. Veljača sadrži veliki broj začeca, no s obzirom na to da je i područje Gorskog kotara sačuvalo najprošireniji poganski običaj karnevala i s time, tjeranja zime, zapravo koincidira s brojem krštenih u studenom.

Grafikon 4 - Mjesečno kretanje broja krštenih za župu Brod Moravica

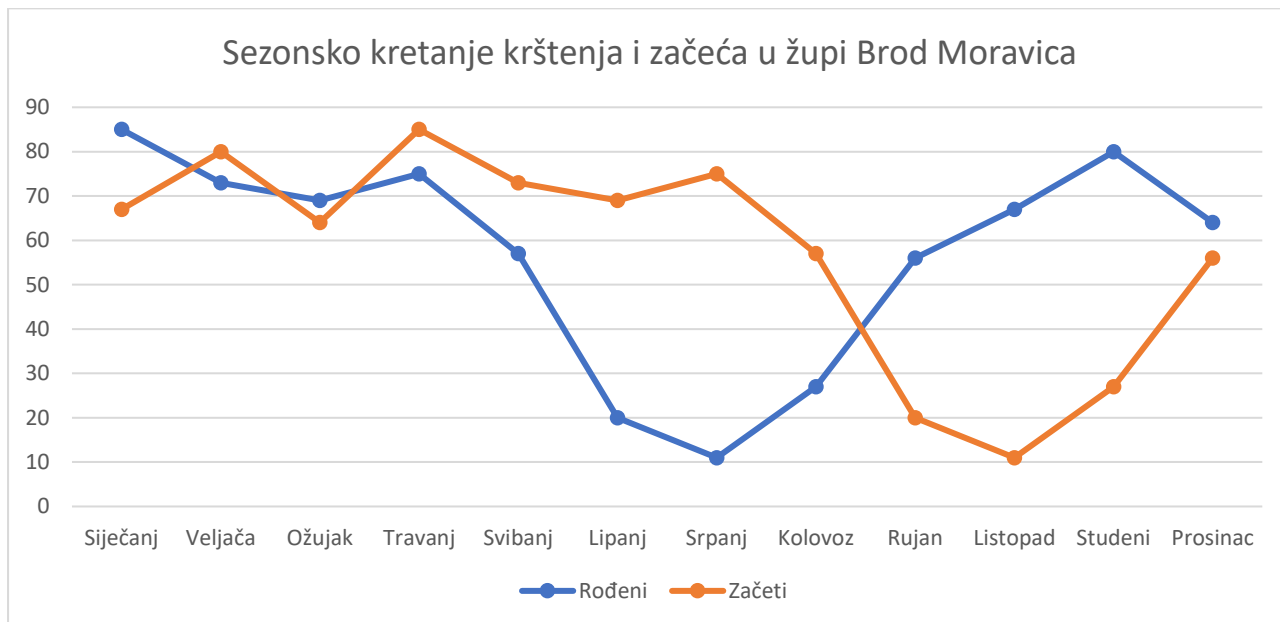

Zanimljivo je što se s analizom mjeseci u ovom radu ne poklapa negativan utjecaj ljetnih mjeseci na začeca s obzirom na to da je travanj treći po redu mjesec krštenja, dok je začeca vezano uz srpanj. Najmanje je djece kršteno u kolovozu (3,95%), lipnju (2,92%) i srpnju (1,61%) što je u skladu s trendovima zabilježenim u drugim krajevima Hrvatske, s obzirom da

⁵⁴ Dobljanović, D. (2012.), Sezonska kretanja začeca/rođenja župe Svetvinčenat u 18. stoljeću, Povijesni prilozi, 43 (43), Zagreb, str. 217.

na ruralnom području, kao što je Gorski kotar, rujan, listopad i studeni su mjeseci pripreme za nadolazeću zimu.⁵⁵

Grafikon 5 - Sezonsko kretanje krštenja i začeca u župi Brod Moravica

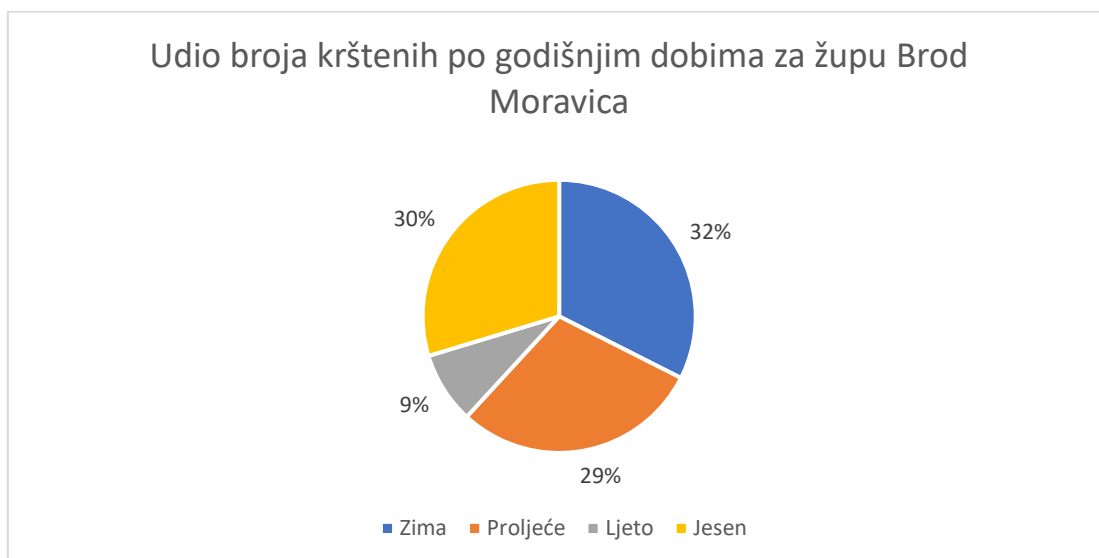

Zimski mjeseci su donijeli najveći broj rođenja s 32%, dok ljetni mjeseci imaju najmanji broj rođenja od 9%, što je velika razlika. Maleni postotak rođenja u ljetnim mjesecima podudara se s ranije navedenom činjenicom o teškim poljoprivrednim radom u jesenskim mjesecima, dok se rođenja u zimskim mjesecima vežu uz veći seksualni poriv stanovnika u proljetnom razdoblju.⁵⁶

⁵⁵ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 52.

⁵⁶ Ibid., str 51.

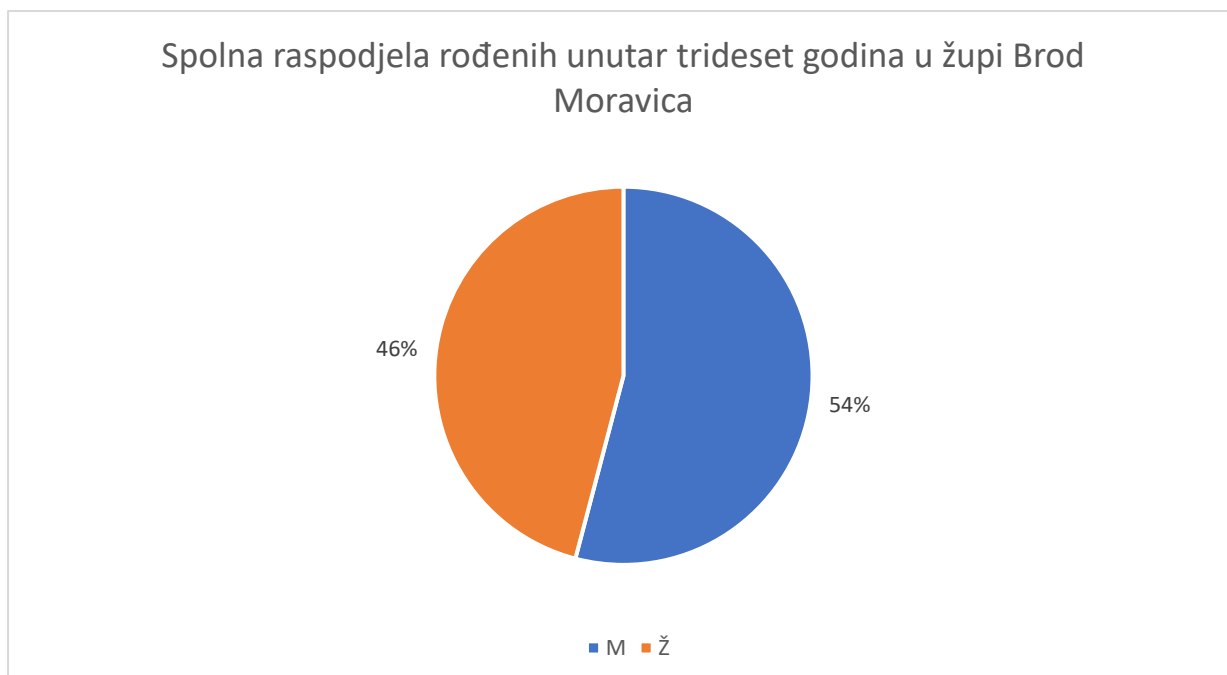
Grafikon 6 - Udio broja krštenih po godišnjim dobima za župu Brod Moravica

Spolna struktura rođenih

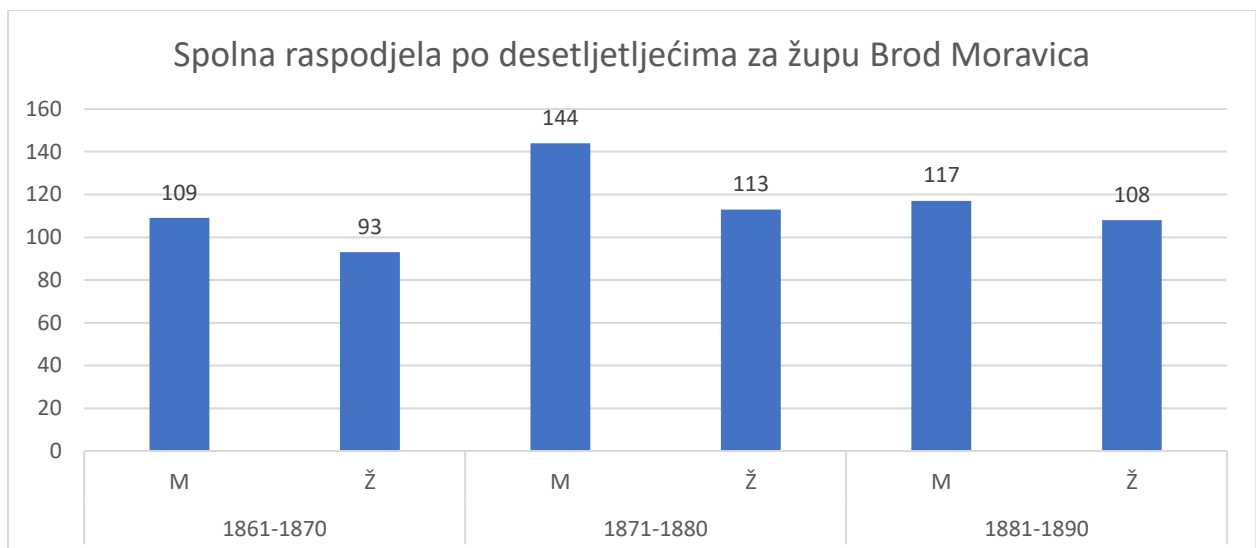
Više rođenja muške naspram ženske djece kao trend vidljiv je i u matičnim knjigama krštenih župe Brod Moravica. U promatranom razdoblju od trideset godina, rođeno je 54% muške (370), naspram 46% ženske djece (314). U matičnim knjigama nije bilo slučaja neutvrđivanja spola rođenog. Prosječno se godišnje rađalo 12,33 muške i 10,46 ženske djece.

Grafikon 7 - Spolna raspodjela rođenih unutar trideset godina u župi Brod Moravica

Promatranjem desetogodišnjih razdoblja u grafikonu br. 8, vidljivo je da je broj muške djece uvijek veći, u nekim razdobljima i znatno. Naime, u desetljeću od 1861. do 1870. godine razlika u broju muške naspram ženske djece je 16, dok već sljedeće desetljeće od 1871. do 1880. godine donosi drastičniji razmak od 31. Zadnje promatrano razdoblje čak ima najbliži razmak muške i ženske djece – 9. Najveći broj rođene muške djece bio je 1871. godine s 20 rođenih dječaka, dok je najveći broj ženske djece bio 1887. g. s 21 rođenih djevojčica, no veći broj rođenih djevojčica bilo je i 1866., 1870., 1879., 1883. i 1888. godine. Kroz desetljeća, bilo je godina u kojima je isti broj muške i ženske djece – 1868. (10), 1869. (13), 1886. (10) i 1889. (12). Najmanji razmak između spolova vidi se 1890. godine kada je rođeno 12 dječaka i 11 djevojčica.

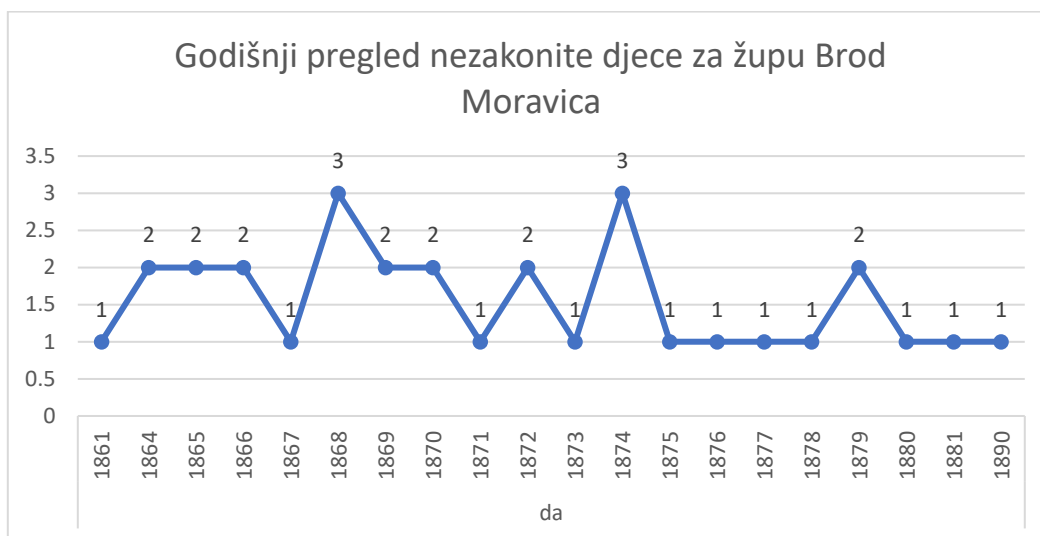
Grafikon 8 - Spolna raspodjela rođenih po desetljećima za župu Brod Moravica

Blizanci i nezakonita djeca

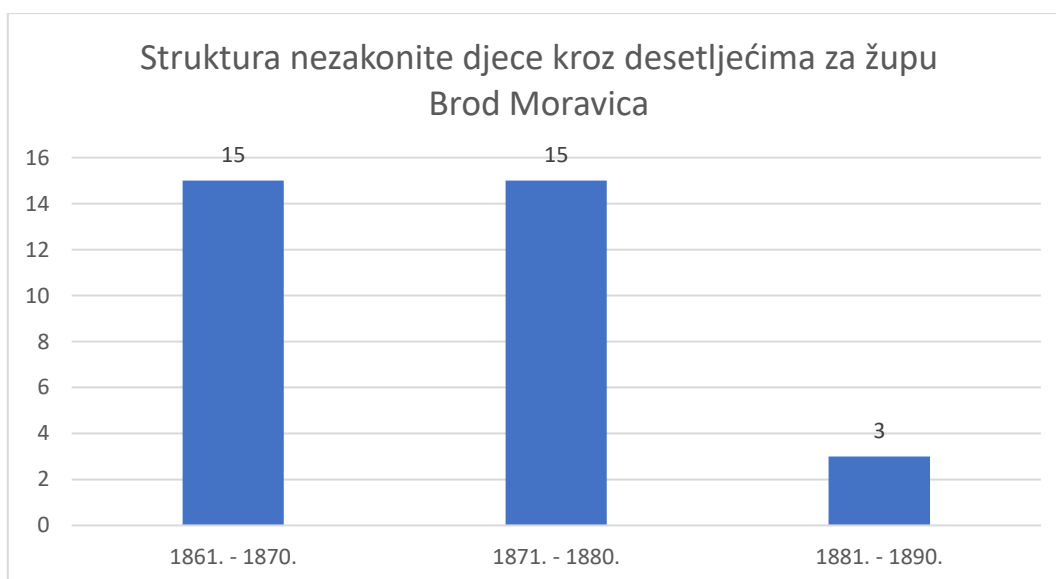
U matičnim knjigama krštenih župe Brod Moravica, blizanci su se označavali u istom stupcu s napomenom *gemalla/gemeli/dvojki* te je sveukupno 13 para blizanaca upisano, odnosno 26 blizanaca. Prvi blizanci rođeni su 10. prosinca 1864. godine, *Thomas* i *Veronica Jakovać*. Najviše je blizanaca rođeno 1879. i 1880. godine, odnosno, svake godine je rođeno šest blizanaca. Iz 1880. godine pri porodu preminula je *Francika Štajduhar*, blizanka *Jakova Štajduhara*. Od 26 blizanaca, 5 para blizanaca su različitih spolova, dok je 5 parova djevojčica i 3 para dječaka. *Carolina* i *Catharina Brajdić*, osim što su blizanke rođene 4. prosinca 1866. godine, također su i jedini nezakoniti blizanci, tj. blizanke u matičnim knjigama krštenih.

Grafikon 9 - Godišnji pregled nezakonite djece za župu Brod Moravica

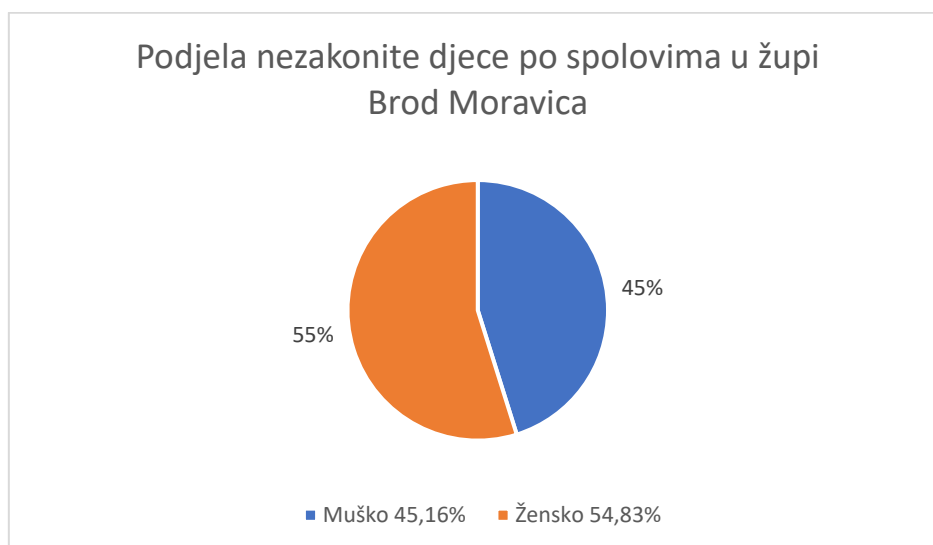
Nezakonita djeca u matičnim knjigama župe Brod Moravice, u zadanom periodu, bilježila su se kao *illegitimus/illegitima/nezakonit/nezakonita*. Ukupno je zabilježeno trideset i jedno nezakonite dijete, odnosno 4,53%. Kao što je ranije navedeno, jedan je par blizanaca nezakonit. Najveći broj nezakonite djece je 1868. i 1873. godine s ukupno troje nezakonite djece: *Antonia Jurković, Antonius Mavrinc* i *Francisca Štajduhar* iz 1868. te *Franciscus Burić, Josephus Burić* i *Josephus Šneller* iz 1873. godine. Ako se analiza promatra kroz desetogodišnje razdoblje, dva desetljeća (1861. – 1870. i 1871. – 1880. g.) nose isti broj nezakonite djece (15) dok zadnje desetljeće od 1881. do 1890. g. nosi samo troje.

Grafikon 10 – Struktura nezakonite djece kroz desetljećima za župu Brod Moravica

Što se tiče spolne raspodjele, više je djevojčica bilo nezakonito, njih 17, no broj nezakonitih dječaka nije ništa manji, odnosno njih 14. Od trideset jednog djeteta za koje je zapisano da su nezakonita, njih troje su pozakonjeni. Prvi je *Martinus Abramović*, kršten 2. listopada 1865. godine. Za *Martinusa* je u napomenama dodano: „Per subsequens martina nium legitimala 29. nov. 1865.“, odnosno *Martinus* je pozakonjen 29. studenog iste godine te je upisano ime oca, *Zvone Sporčića*. Drugo pozakonjeno dijete je djevojčica *Maria Pelko*, krštena 26. travnja 1874. godine. Zanimljivo je što je za nju stariji zapis imena oca, a ne majke koja je kasnije dodana. U napomeni za nju napisano je sljedeće: „Po vjenčanju Mike Pelko sa Rožom Luketić dne 6. rujna 1891., Marija postaje zakonitom. R. Kanotti, župnik.“, što nam objašnjava naknadno dodano ime majke koja joj možda nije biološka. Osim toga, dodana je napomena da je preminula 18. srpnja 1967. godine u Rijeci. Zadnje dijete koje je pozakonjeno je *Anton Kvaternik*, kršten 26. prosinca 1874. godine. U rubrici zakonitosti djeteta, kod *Antona*, prekriziženo je *nezakonito* te dodano *pozakonjen*.

Grafikon 11 - Podjela nezakonite djece po spolovima u župi Brod Moravica

Bilježenje djece koja su se rodila u mjestu upisa matičnih knjiga nije neuobičajeno pa tako ni u ovoj knjizi. Naime, dijete se moglo roditi i krstiti u mjestu „posjeta“, odnosno dok su roditelji bili putnici u prolazu.⁵⁷ Primjer je *Maria Šurka* krštena 8. siječnja 1867. godine u Brod Moravicama. Osim što se prezimenom razlikuje od ostatka stanovništva župe, pod zanimanje oca zapisano je „Cinganorum vagorum“, odnosno skitnice Cigani. S obzirom na to da je rođenje djeteta zatečeno u Brod Moravicama, kum *Mariji* bio je Općinski izvjestitelj *Antonius*

⁵⁷ Ibid., str. 30.

Ljubec i Juliana Abramović, *Ludimagistri* tj. učiteljica/profesorica. U napomeni je župnik dodao „Cigani“.

Vjenčani

Sklapanje braka jedan je od temelja stvaranja obitelji, a time i povećanja zajednice. Izbor partnera pri braku uvjetovan je tradicijama i običajima prostora te znatno utječe na broj sklopljenih brakova, njihovu raspodjelu, dob bračnih partnera i slično.⁵⁸ Smatra se da je pad broja vjenčanja jedan od karakterističnih znakova krize koju pokreću privredni razlozi.⁵⁹

U matičnim knjigama vjenčanih župe Brod Moravica, kao što je ranije rečeno, navode se imena supružnika, njihova prezimena, dob, podrijetlo te se za oba partnera navode imena i prezimena oba roditelja. Po Jelinčiću, vjenčanja se najčešće obavljaju u mjestu rođenja mladenke, dok mladoženja dolazi u dotično mjesto ranije ili prilikom samog čina.⁶⁰ Problem koji se pojavljuje u matičnoj knjizi vjenčanih župe Brod Moravice je to što se do 1866. godine zapisuje mjesto obreda, no nakon navedene godine prestaje se zapisivati. Zbog ovakvih zapisa bilo je teško zaključiti u kojoj su župi bili vjenčani te su neki od zapisa imali kućne brojeve uz imena mjesta. Problem se riješio tako što su zapisivani svi mladenci koji su bili iz Brod Moravica, neovisno jesu li oženjeni u istoj župi.

Godišnja raspodjela sklapanja brakova

U prvoj promatranom tridesetogodišnjem razdoblju, sveukupno je sklopljeno 131 brak što znači da je po godini prosječno održano 4,36 vjenčanja. U prvoj godini 1861., vjenčana su četiri para. Godina koja bilježi najviše sklopljenih brakova bila je 1878. s ukupno 12 održanih vjenčanja i time sklopljenih brakova. Sljedeća bi bila 1889. godina s ukupno 11 održanih vjenčanja. Samo dvije godine donose podatke o jednom sklopljenom braku u župi, a to su 1869. i 1874. godina, dok je 1870., 1875. i 1885. godine sklopljeno po dva braka. Manjak provođenja vjenčanja može se povezati sa slabom godinom uroda ili manjkom stanovnika koji su bili za ženidbu. Oskudica ili glad najčešći je uzrok pada broja vjenčanja i rođenja.⁶¹ Zanimljivo je što

⁵⁸ Ibid., str. 62.

⁵⁹ Krivošić, S. (1988). *Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige*, Arhivski vjesnik, 32 (1), str. 18.

⁶⁰ Jelinčić, J. (1994.), *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 2-3 No. (1992.-1993.), str. 254

⁶¹ Krivošić, S. (1988). *Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige*, Arhivski vjesnik, 32 (1), str. 21

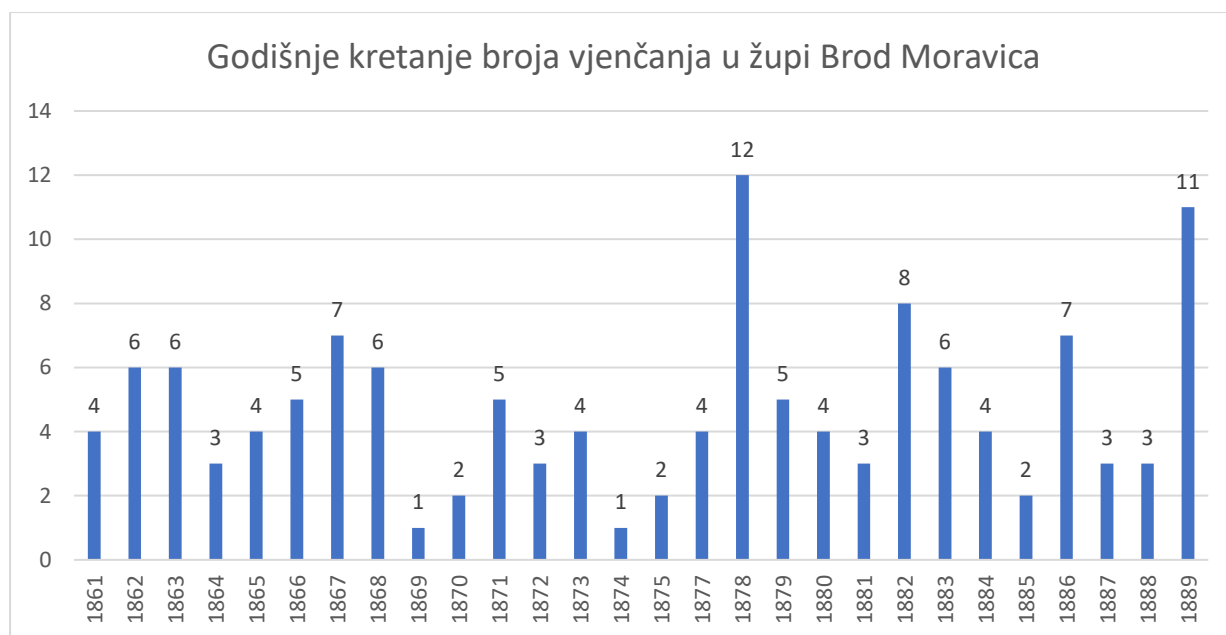
strah od gladi prati i sljedeće naraštaje što pokazuje i činjenica da nakon jednog vjenčanja po godini, sljedeća godina je imala minimalno povećanje od još jednog.

Tablica 4 - Minimalni raspored vjenčanih tijekom godina za župu Brod Moravica

Godina	1869.	1870.	1874.	1875.	1885.
Broj vjenčanja	1	2	1	2	2

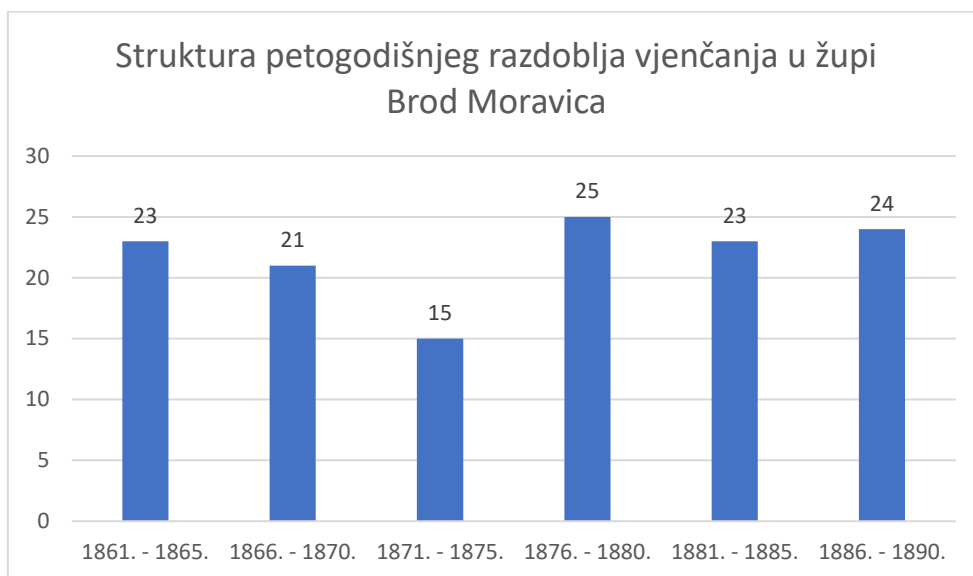
Isto tako je zanimljiv podatak na grafikonu br. 12 za godinu 1877. koja bilježi četiri sklopljena braka te sljedeće godine prati drastično povećanje na 12 sklopljenih brakova. Isto se odnosi na godinu 1888. i 1889., kada je prijašnje godine zabilježeno tri, dok je sljedeće 1889. godine zabilježeno 11.

Grafikon 12 - Godišnje kretanje broja vjenčanih u župi Brod Moravica

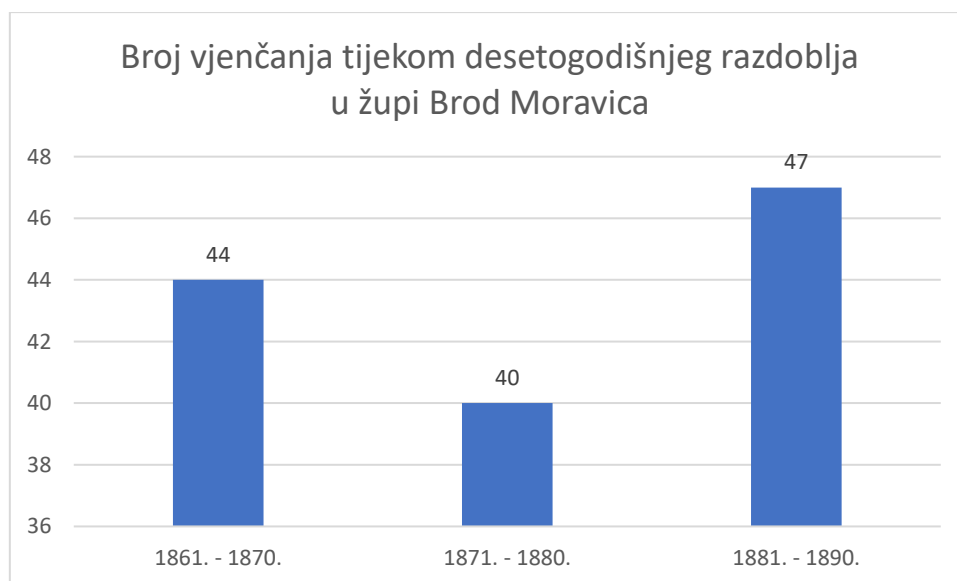
U petogodišnjim razdobljima, najviše je vjenčanja održano između 1876. (godina koja nema zabilježena vjenčanja) i 1880. godina, s ukupno održanih 25 vjenčanja. Razdoblje od 1886. do 1890. (također godina bez zabilježenih vjenčanja) prati ranije navedenu s ukupno 24 sklopljena braka. Petoljetka koja ima najmanji zabilježen broj sklopljenih brakova je od 1871. do 1875. godine kada je zabilježeno njih 15. S obzirom na to da sljedeće razdoblje s najvišim brojem sklopljenih brakova prati najniže, može se pratiti skok od 66,6%. Navedeno se povećanje može prepisati boljim položajima kućanstava koje su doživjeli u par godina i s time potrebom za osnivanjem vlastitih obitelji.

Grafikon 13 - Struktura petogodišnjeg razdoblja vjenčanja u župi Brod Moravica

Ako se promatra desetogodišnje razdoblje od 1860. do 1890. godine, najviše je vjenčanja bilo u razdoblju od 1881. do 1890. godine koje bilježi 44 sklopljena braka tj. 33,58% s time da godina 1890. nema podataka o vjenčanjima u župi Brod Moravica. Dok razdoblje od 1871. do 1880. godine bilježi najmanji broj sklopljenih brakova, sveukupno njih 40, tj. 30,53% te se u navedenom razdoblju nalazi godina 1876. koja također ne sadrži podatak o ijednom vjenčanju. Prvo promatrano desetljeće od 1861. do 1870. godine imalo je 44 vjenčanja te se uočava pad sljedećeg desetljeća od 9,1%. Nagli se rast bilježi za desetljeće od 1881. do 1890. godine naspram prijašnjeg od 17,5%.

Grafikon 14 - Broj vjenčanja tijekom desetogodišnjeg razdoblja u župi Brod Moravica

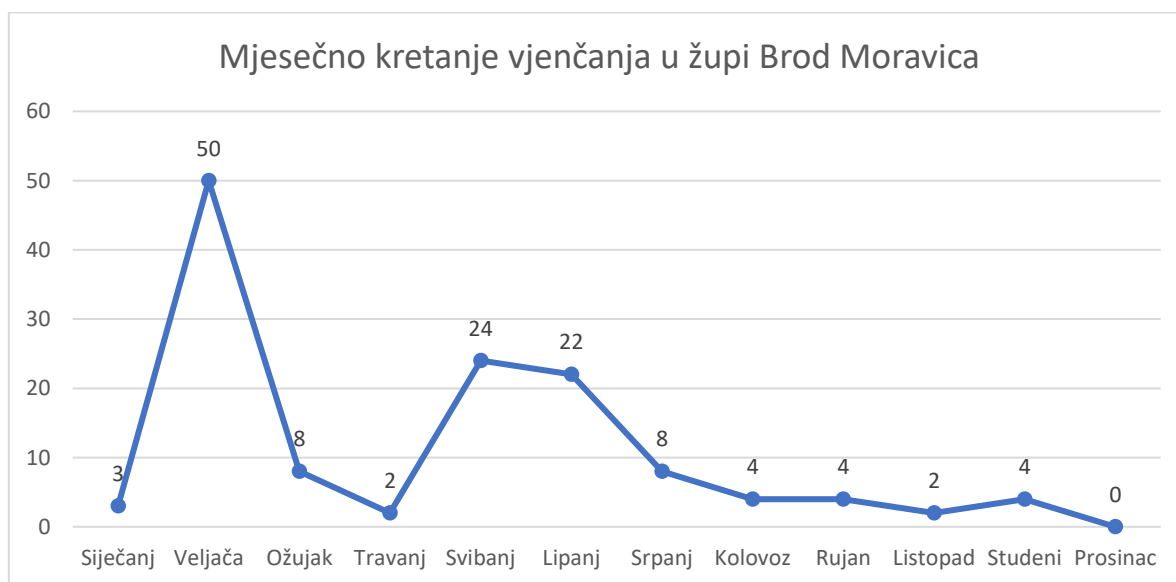

Mjesečna raspodjela vjenčanja

Na sklapanje braka tijekom mjeseci utjecale su crkvene norme, kao vrijeme Došašća i Korizme kada se brakovi nisu sklapali, već samo u iznimnim slučajevima. Gospodarske aktivnosti također su jedan od čimbenika koji su utjecali na iste. Povoljnija razdoblja u ruralnim krajevima bila su neposredno prije, zbog težine obavljanja rada, ili neposredno nakon obavljenih radova u poljima zbog većih količina proizvoda.⁶²

U matičnim knjigama vjenčanih župe Brod Moravice, jedan mjesec drži rekord u sklapanju brakova. Najviše je vjenčanja održano u veljači, njih ukupno 50, odnosno 38,16% od ukupnog broja sklopljenih brakova. Mjesec svibanj također bilježi znatni broj vjenčanja, no ne toliko drastičan kao veljača, s ukupno 24 sklopljena braka, odnosno 18,32% dok ga slijedi lipanj s 22 sklopljena braka, odnosno 16,79%. Najmanje je brakova bilo sklopljeno siječnju (3, tj. 2,29%), travnju (2 tj. 1,52%) i listopadu (2 tj. 1,52%) dok prosinac ne sadrži ni jedan sklopljeni brak. Iako su župljani pratili crkvene norme te se minimalan broj vjenčanja održao u ožujku, travnju i prosincu, ne može se isto reći i za ranije navedenu statistiku plodnosti poljoprivrednog rada s obzirom na to da od kolovoza do studenog je sklopljeno između dva i četiri braka. Razlog velikog sklapanja brakova u veljači je nejasan, no može se protumačiti kako su mladenci iskoristili razdoblje nakon Adventa i prije Korizme.

Grafikon 15 - Mjesečno kretanje vjenčanja u župi Brod Moravica

⁶² Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 67.

Dnevna raspodjela vjenčanja

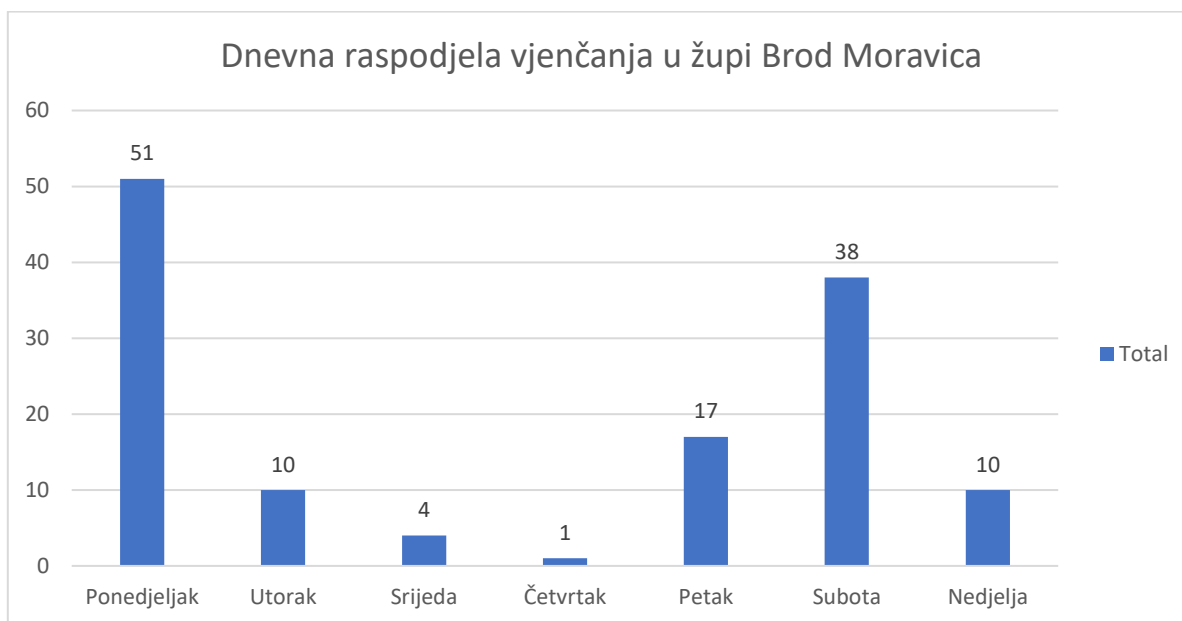
Dnevne raspodjele vjenčanja nisu strogo vezane uz određeni dan u tjednu kao što su danas. No, smatralo se da dani koji nisu nužno „rezervirani“ za vjenčanja su dan Gospodnji, točnije nedjelja i petak kao dan Muke Kristove.⁶³

Iako nije određeni dan u tjednu bio namijenjen samo vjenčanjima, svejedno su postojali dani koji su prednjačili tome. U župi Brod Moravica, najviše je brakova sklopljeno ponedjeljkom, njih sveukupno 51, odnosno 38,93% od sveukupnih sklopljenih brakova. Zanimljivo je što je najviše brakova sklopljeno ponedjeljkom u veljači u promatranih trideset godina. Iako se najviše pravoslavnih brakova sklapalo ponedjeljkom,⁶⁴ mladenci u matici vjenčanih upisani su kao rimokatolici te se može pretpostaviti da je ponedjeljak bio jedan od popularnijih dana vjenčanja, a ne da se radi o pravoslavnim brakovima. Drugi najpopularniji dan za sklapanje braka je, kao i danas, subota s ukupno 38, odnosno 29% od ukupno sklopljenih brakova. Župljani su se najmanje vjenčavali srijedom (4 tj. 3%) i četvrtkom (1 tj. 0,76%). Istraživanje je pokazalo da se veliki broj vjenčanja održavao na iste dane. Najpopularniji dan za vjenčanje bio je 20. veljače koji se šest puta (1871., 1882., 1884., 1887.) ponovio unutar trideset promatranih godina. Datum 20. veljače 1882. godine vjenčalo se tri para. Navedeni datum prate 13. veljače i 27. veljače, svaki s pet sklopljenih brakova unutar promatranog razdoblja. Zašto su se brakovi sklapali na te dane više nego na ostale nije poznato. Može se pretpostaviti da su mladenci dijelili troškove vjenčanja što je bilo financijski pogodnije te da su najpopularniji dani za vjenčanja u župi Brod Moravica bili ponedjeljak i subota.

⁶³ Katusić, M. (2013.), *Društvena i demografska struktura Kotora u 18. stoljeću* (doktorski rad), Zagreb, str. 82.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 82.

Grafikon 16 - Dnevna raspodjela vjenčanja u župi Brod Moravica

Dob mladenaca i ponovno sklopljeni brakovi

Dob je mladenaca prilikom ulaska u brak bila uvjetovana obiteljskim strukturama kao i drugim životnim čimbenicima. Seosko naspram gradskog stanovništva je prije sklapalo brakove.⁶⁵ Dob je igrala važnu ulogu u planiranju obitelji zbog čega su se brakovi sklapali dok su mladenci imali približno dvadesetak godina. Zbog toga što su Brod Moravice područje koje je mješavina različitih jezičnih utjecaja, nezaobilazno je da se isto dogodi i u matičnim knjigama. Kao što je ranije navedeno, prvotno su zapisi započeli na latinskom u rubrici status mladenke ili mladog gdje su upisivani *Ambo Coelibes* ako su oboje prvi put stupali u brak, *Sponsus Coelibes* i *Sonsa Coelibes* ako je samo mladoženja ili mladenka prvi put stupaju u brak te *Sponsus Viduas* i *Sponsa Vidua* ako su supružnici udovci. Prelaskom s latinskog na dijalekt mjesta i zapisi se mijenjaju pa je vidljivo upisivanje *Udovac* i *Udova*, *Momak/Mladić* (skraćeno mom.) i *Djevojka* (skraćeno djev.). No, isto tako za mladence koji prvi put ulaze u brak, pojavljuje se riječ *Ledični*⁶⁶ (prvi se put upotrebljava 1878. godine uz sklapanje braka *Ivana Spoljanića* iz Starih Lazi i *Veronike Sporčić* iz Brod Moravica).

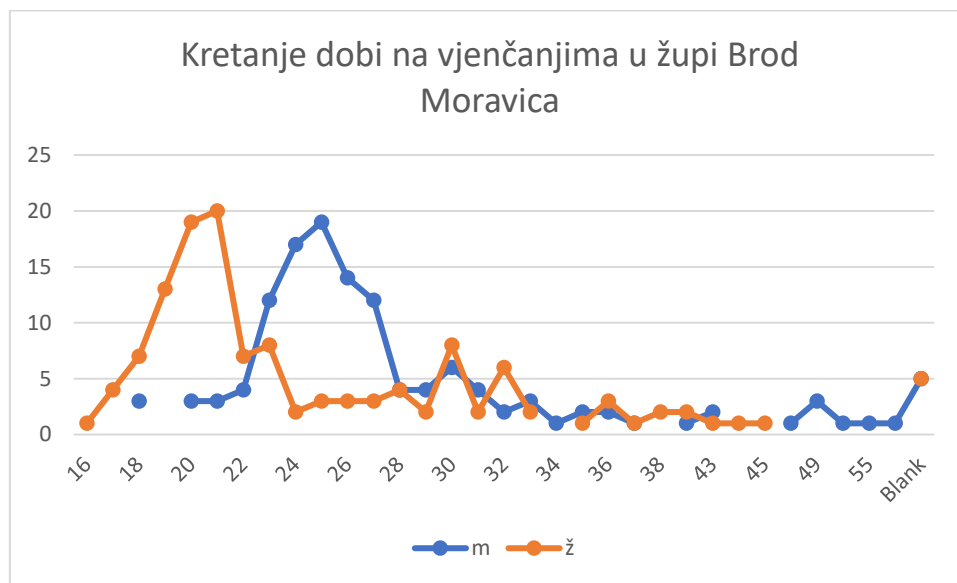
U matičnim knjigama župe Brod Moravice, najmlađi su mladoženje imali osamnaest (njih troje), dok je najstariji imao šezdeset godina. Naspram toga, najmlađa je mladenka imala

⁶⁵ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 70.-71.

⁶⁶ Hrvatski jezični portal, *Ledičan*, pristupljeno 17. rujna 2023., https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e19nWhQ%3D

šesnaest (jedna) dok je njih četiri imalo sedamnaest, a sedmero osamnaest godina. Najčešća dob za mladoženju bila je između dvadeset i tri (12 tj. 9,1%) i dvadeset i sedam (12 tj. 9,1%) godina, s time da je 19 mladoženja imalo dvadeset i pet godina, odnosno 14,5% od sveukupnog broja. Najčešća dob za mladenke bila je između devetnaest (13 tj. 9,9%) i dvadeset i jedne (20 tj. 15,2%). Najmlađa mladenka *Kata Jurković* imala je šesnaest godina te se 3. ožujka 1889. godine udala za dvadeset trogodišnjaka *Stjepana Jauka*. Zabilježeno je da je mladencima oboje to bio prvi brak. Jedna od većih razlika između mladenaca na području župe bila je između osamnaestogodišnjeg *Petra Jurkovića* koji se u subotu 4. ožujka 1878. godine oženio s tridesetogodišnjom *Mariom Beljan*. Za mladu i mladoženju je zapisano *Ambo Coelibes*, odnosno da im je ovo prvo stupanje u brak. Prosječna je dobna razlika bila manja u slučajevima kada je mladenka bila starija od mladoženje (prosječno 5,23), dok je bila veća u suprotnom slučaju (prosječno 5,77).

Grafikon 17 - Kretanje dobi na vjenčanjima u župi Brod Moravica

U matičnim knjigama vjenčanih župe Brod Moravica od ukupno 131 sklopljenog braka, 110 brakova je sklopljeno po prvi put, dok je prvi put žena stupala u brak deset puta, a muškarac pet puta. Ponovljenih brakova udovaca bilo je šest. Analizom dobi može se zaključiti da je prosječna dob ulaska muškarca u brak 27,83 godina, a žena 24,40 godina. Pet je mladenki i mladoženja upisano bez dobi, no u dva je slučaja samo jednom od bračnih partnera upisana dob. *Johana Turk* iz Lokvarske župe nema upisanu dob, no njezin suprug *Josip Brajdić* iz Brod Moravica ima (imao je 26 godina) dok u suprotnom slučaju *Mirko Marić* iz Brod Moravica zakinut za svoju dob a njegova supruga *Tonka Štajduhar*, također iz Brod Moravica ima (imala

je 22 godine). Većinom su mladenci bili oboje iz Brod Moravica, čak 58 puta, odnosno 44,2% te je zabilježen samo jedan „inozemni“ državljanin, *Ivan Modec* iz Loškog potoka (Lazerbach) u Sloveniji koji se 19. svibnja 1881. godine oženio za lokalnu djevojku iz Brod Moravica, *Veroniku Štajduhar*.

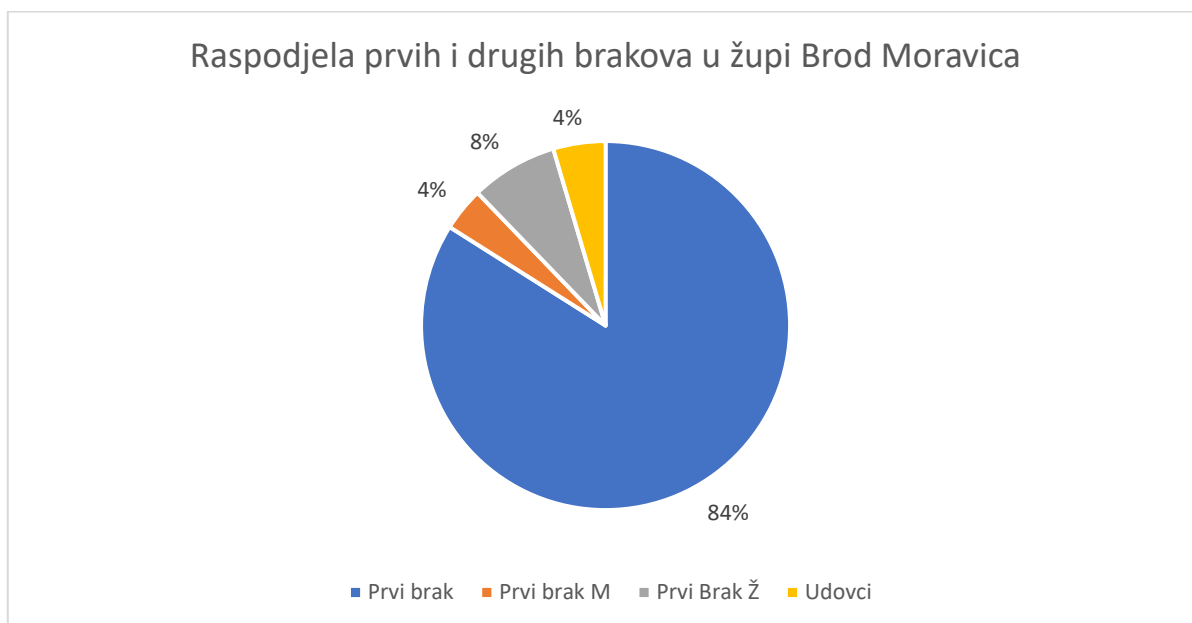
Ponovna je ženidba u crkvenoj zajednici moguća nakon smrti supružnika, iako je i u iznimnim slučajevima moguća i rastava, no takvi podaci nisu zabilježeni u obrađenoj matičnoj knjizi župe Brod Moravica. Stupanje u novu bračnu zajednicu uvjetovano je obiteljskim strukturama, gospodarstvom i spolnosti. Prosječno je više udovaca nego udovica ponovno ulazilo u brak.⁶⁷

U matičnim knjigama vjenčanih u tridesetogodišnjem razdoblju sveukupno je bilo šest sklopljenih brakova nakon smrti oba supružnika. U tom slučaju, župnici su upisivali *Sponsus Viduas/Sponsa Vidua*. Zanimljivo je što se nisu učestalo upisivali podaci o preminulim supružnicima te se u matičnim knjigama može naći samo jedan takav zapis za brak sklopljen 16. studenog 1870. godine između *Antoniusa Žagara* iz Brod Moravica koji je imao 55 godina i radio je kao trgovac (*Mercator*) i *Francisce Sneller* iz Dobre koja je imala 32 godine. Za mladence su navedena imena njihovih pokojnih supružnika – *Catharina* i *Thomas*. Osim, toga, navedeni mladenci imaju najveću dobnu razliku između ponovno oženjenih udovaca (23 godine). Za ostalih pet slučajeva, upisana su imena roditelja mladoženje i mladenke. Razlog tome nije napomenut te može jedino predstavljati vrstu ograničenja pri analizi podatak. Najmlađi udovac imao je 29 (*Paval Grgurić*), dok je najstariji (*Stiepan Ferderber*) imao 60 godina. Najmlađa je udovica mladenka imala 22 (*Marija Delač*) dok je najstarija udovica mladenka (*Tereza Colnar*) imala 45 godina.

Matične knjige vjenčanih prikazuju veći postotak novo sklopljenih brakova (84%), nego ponovno sklopljenih brakova u promatranom tridesetogodišnjem razdoblju.

⁶⁷ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 75.

Grafikon 18 - Raspodjela prvih i drugih brakova u župi Brod Moravica

Svjedoci

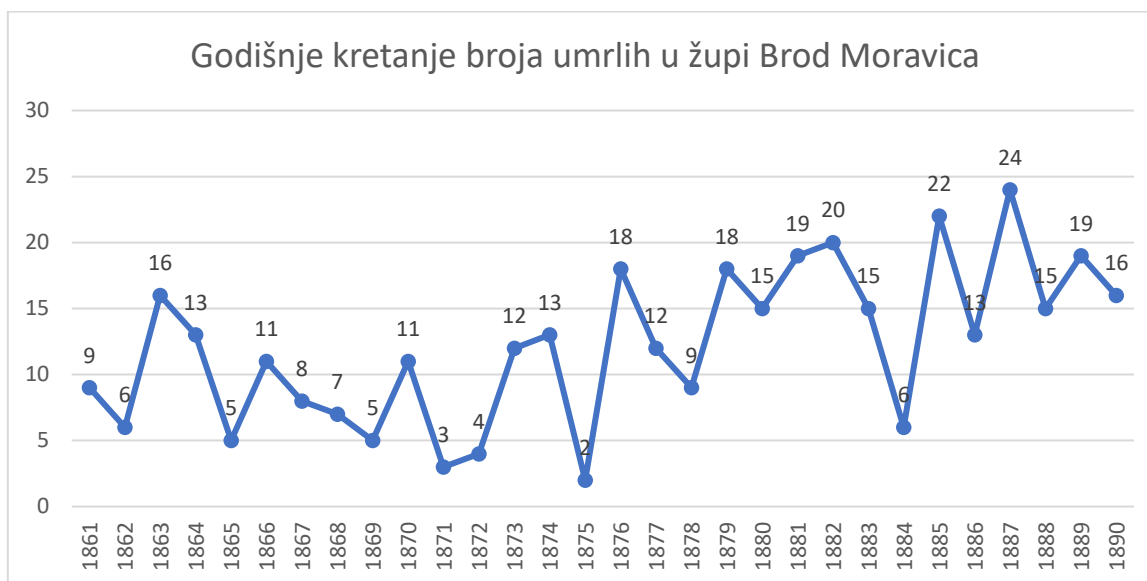
Svjedoci, odnosno kumovi sastavni su dio sklapanja zajednice između dvoje ljudi. U svih 131 zabilježenih vjenčanja, upisana su imena, prezimena i zanimanja kumova. Zanimanje kumova uvijek je navedeno, no iznimka su dva slučaja (1863. i 1889. godine) kada drugom svjedoku/kumu nije upisano zanimanje (*Andreas Jurković* i *Tomas Brajdić*). Najčešće su svjedoci bili poljoprivrednici, čak 96,18% od sveukupnog broja zapisanih.

Smrt

Godišnja raspodjela umrlih

U promatranom tridesetogodišnjem razdoblju od 1860. do 1890. godine matične knjige umrlih župe Brod Moravice, sveukupni broj preminulih je 366 osoba što je prosječno 12,2 osobe godišnje, od kojih je troje preminulo unutar sat vremena nakon rođenja (*Martinus Jurković* 1866. godine, *Maria Brajdić* 1878. godine dok je jedan zabilježen bez imena, prezimena i spola, a preminuo je 1868. godine i jedan unutar „četrvt sata“ nakon rođenja, *Luka Jauk* 1890. godine. Najstarija preminula osoba, bio je *Ižidor Štajduhar* koji je preminuo u 90 godini života 1885. godine kada je „Nesrično pao i probio si glavu u noći“.

Grafikon 19 - Godišnje kretanje broja umrlih u župi Brod Moravica

Godine koje bilježe najveći broj preminulih su 1887. (24 preminule osobe tj. 6,5%), 1885. (22 preminule osobe tj. 6%). U godini 1887., od 24 preminule osobe, za njih 12 (50%) kao uzrok smrti naveden je kašalj ili tuberkuloza. S obzirom na to da je kašalj jedan od prvih simptoma tuberkuloze, može se zaključiti kako je glavni uzrok smrti u navedenoj godini epidemija tuberkuloze koja je zahvatila područje Brod Moravica. Godina koja bilježi najmanji broj umrlih bila bi 1875. s dvoje preminulih unutar godine, no s obzirom na to da navedena godina u matičnoj knjizi umrlih nije u potpunosti napisana, kao prva godina koja bilježi najmanji broj preminulih je 1871. godina s tri preminule osobe (0,81%). Tri navedene osobe preminule su u različitim dobima (19, 1, 64) i od različitih uzroka smrti (upala, velike boginje i vodena bolest).

Godine s najvećim brojem upisa preminulih (1881., 1882., 1885., 1887., 1889. godine) pripadaju desetljeću (1881. – 1890. godine) koje prati najveći broj preminulih.

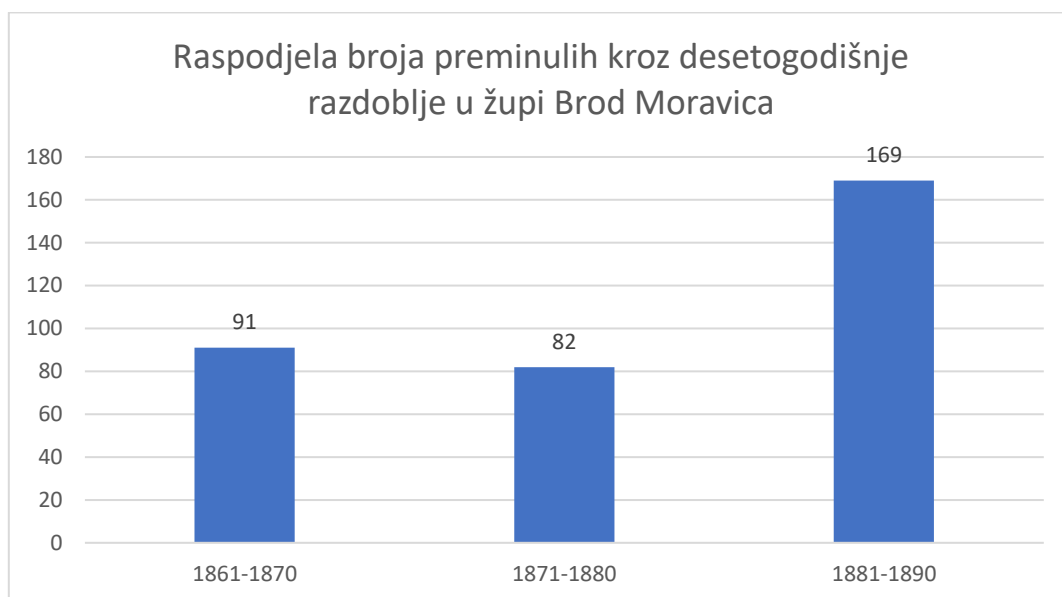
Tablica 5 - Godine s maksimalnim brojem upisa preminulih u župi Brod Moravica

Godina	1881.	1882.	1885.	1887.	1889.
Broj preminulih	19	20	22	24	19

Promatrajući tridesetogodišnje razdoblje (1861. – 1890. godine), desetljeće koje prednjači u preminulima je između 1881. do 1890. godine kada je zabilježeno 169 preminulih osoba, odnosno 46,17% od sveukupnog broja. Zanimljivo je što desetljeće s najvećih porastom

broja rođenih (1871. – 1880. g.) prati desetljeće s najvećim brojem preminulih (1881. – 1890. g.) što se može objasniti kroz gladne godine, odnosno kroz lošije godine poljoprivrednih plodova ili kroz epidemijske bolesti. Iznenadujuće je to što je desetljeće koje je godinama bliže očekivano poboljšanim higijenskim uvjetima, zapravo desetljeće koje bilježi najveći porast preminulih. Kroz desetljeća se može pratiti prosječan broj od 91 preminule osobe u razdoblju od 1861. do 1870. godine koji slijedi pad na 82 preminule osobe u sljedećem razdoblju. Drastičan porast dogodio se prijelazom 1871. – 1880. (desetljeće koje nema zapisa za godinu 1875.) na 1881. – 1890. godine od ukupno 87 zabilježenih smrti, odnosno 106,09% porasta.

Grafikon 20 - Raspodjela broja preminulih kroz desetogodišnje razdoblje u župi Brod Moravica

Sezonska i mjesečna raspodjela umrlih

Sezonska kretanja umrlih uvjetovana su klimatskim i biološkim čimbenicima kao i društvenim čimbenicima (običajima, normama i gospodarskom djelatnošću), no njegov je udio manji naspram dva ranije navedena čimbenika. Klimatski čimbenici kao oštre zime, vlaga ili velike vrućine (zabilježena je jedna osoba *Maria Štajduhar* koja je preminula „od jake vrućine“⁶⁸ 22. srpnja 1867. godine) znatno utječu na ljudski organizam koji gubi svoju otpornost te je više izložen bolestima.⁶⁹ U matičnim knjigama umrlih, nije navedena ni jedna

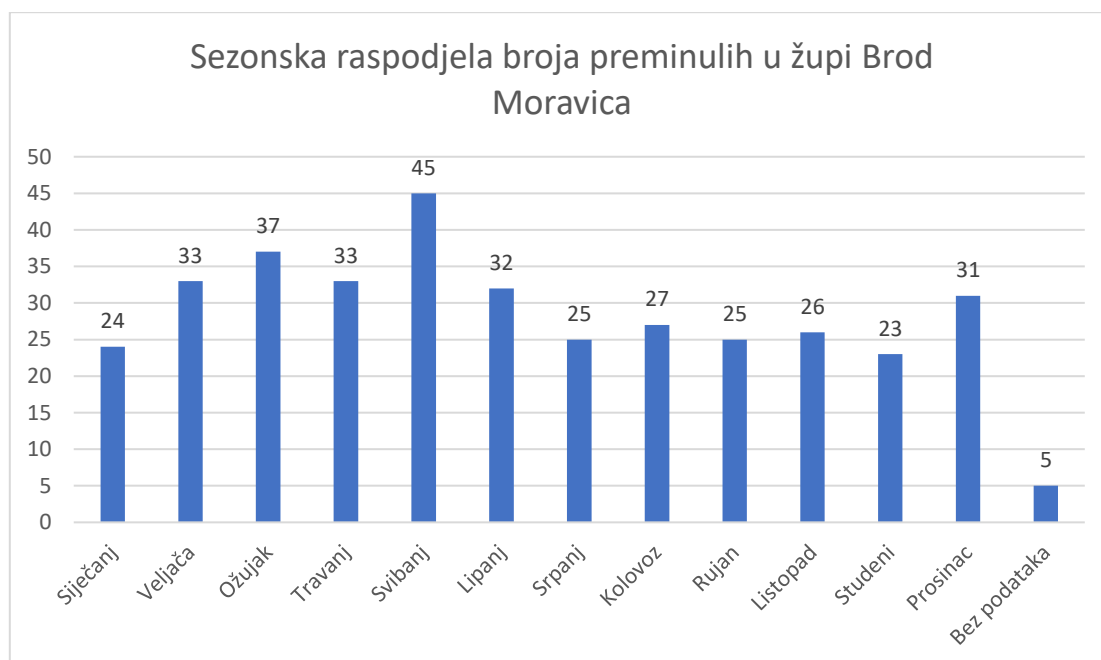
⁶⁸ *Ex intensis caluribus*

⁶⁹ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 86.

osoba koja je preminula od gladi, no to ne znači da nije bilo godina s lošijim urodom plodova koji su utjecali na zdravlje stanovnika.

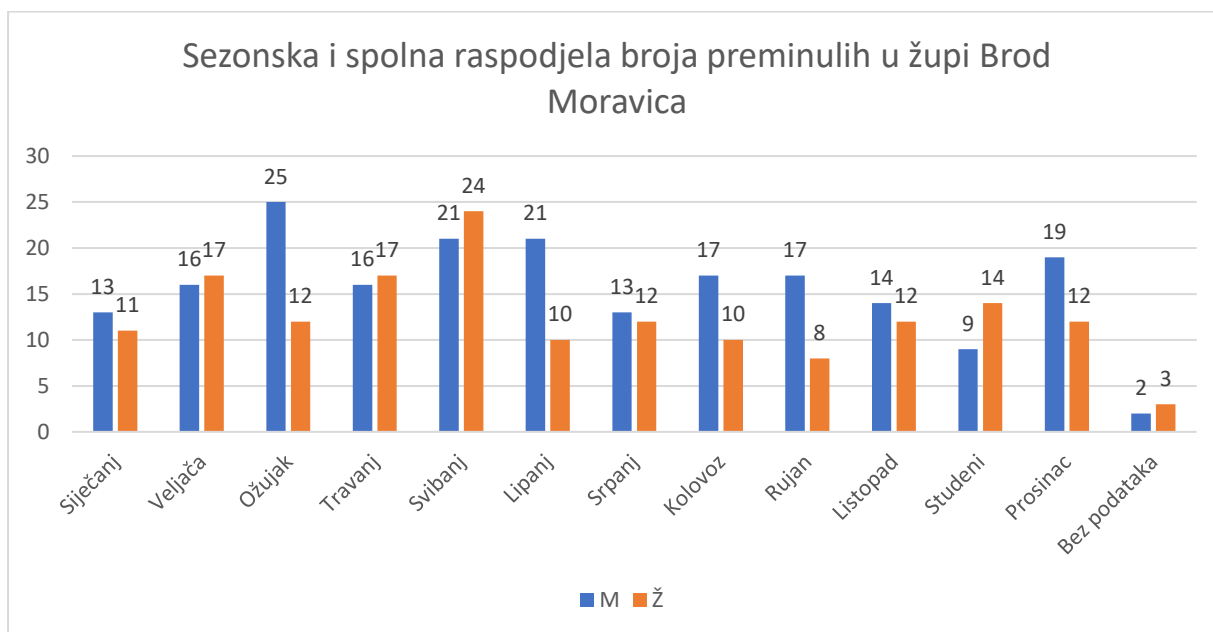
U župi Brod Moravica u promatranom razdoblju od 1860. do 1890. godine, najviše je preminulih bilo tijekom svibnja (45 osoba tj. 12,29%) i ožujak (37 osoba tj. 10,10%). Ovaj podatak iznosi činjenicu da je smrt bila učestalija u prijelaznim razdobljima sa zime na proljeće kada se mijenjaju klimatski uvjeti čineći ih nestabilnim. Mjeseci koji također prate veći broj preminulih su zimski kao veljača (33 osobe tj. 9%) i prosinac (31 osobe tj. 8,46%), prijelazno razdoblje travnja (9%) i lipnja (32 osobe tj. 8,74%). Razlika u ostalim mjesecima varira između 27 i 23 preminule osobe, dok je pet podataka bez upisanog mjeseca.

Grafikon 21 - Sezonska raspodjela broja preminulih u župi Brod Moravica

Promatrano prema spolu u tridesetogodišnjem razdoblju, najviše je muškaraca umiralo u ranom proljeću u ožujku (6,83%), te u prijelaznim mjesecima svibnja (5,73%) i lipnja (5,73%), dok je najviše ženskih osoba preminulo u svibnju (6,55%). Najmanje preminulih muških osoba bilo je u kasnom jesenskom mjesecu studenome (2,45%), a ženskih osoba početkom prijelaznog razdoblja jeseni, odnosno u rujnu (2,18%).

Grafikon 22 - Sezonska i spolna raspodjela broja preminulih u župi Brod Moravica

Promatrano po dobnim skupinama, osobe iznad pedeset godina života najčešće su umirale tijekom zimskih mjeseci koji su prosječno i najhladniji, odnosno tijekom prosinca, veljače, ožujka te prijelaznog razdoblja s proljeća na ljetne mjesece, odnosno u svibnju. Umiralo je između 9 i 12 osoba navedene dobne skupine, dok najviše preminulih osoba bilježimo u veljači. U ostalim mjesecima (siječanj, travanj, srpanj, listopad i studeni) prosječno je umrlo 5 osoba, odnosno 1,36%. Najveći broj preminulih u fertilnoj dobi je tijekom kasnih proljetnih i ranih ljetnih mjeseci, odnosno tijekom svibnja (7 osoba tj. 1,91%) i lipnja (8 osoba tj. 2,18%), dok su najmanji brojevi (3 osobe po mjesecu, tj. 0,81%) zabilježeni tijekom travnja, srpnja, listopada i prosinca. Za stanovnike predfertilne dobi, odnosno od prve do četrnaeste godine života, prati se povećan broj umiranja tijekom proljetnih mjeseci, ožujka (15, tj. 4%), travnja (17 tj. 4,64%) i svibnja (17 tj. 4,64%), i zimskih mjeseca, prosinca (15 tj. 4%). Najmanja smrtnost zabilježena je tijekom siječnja sa 6 preminulih osoba predfertilne dobi (1,63%). Najveća je smrtnost dojenčadi zabilježena tijekom prijelaznog razdoblja proljeća na ljeto, odnosno u svibnju kada je preminulo 12 dojenčadi (3,27%), dok je najmanja smrtnost bila tijekom zimskih mjeseci studenog (5 dojenčadi tj. 1,36%) i prosinca (4 dojenčadi tj. 1,09%).

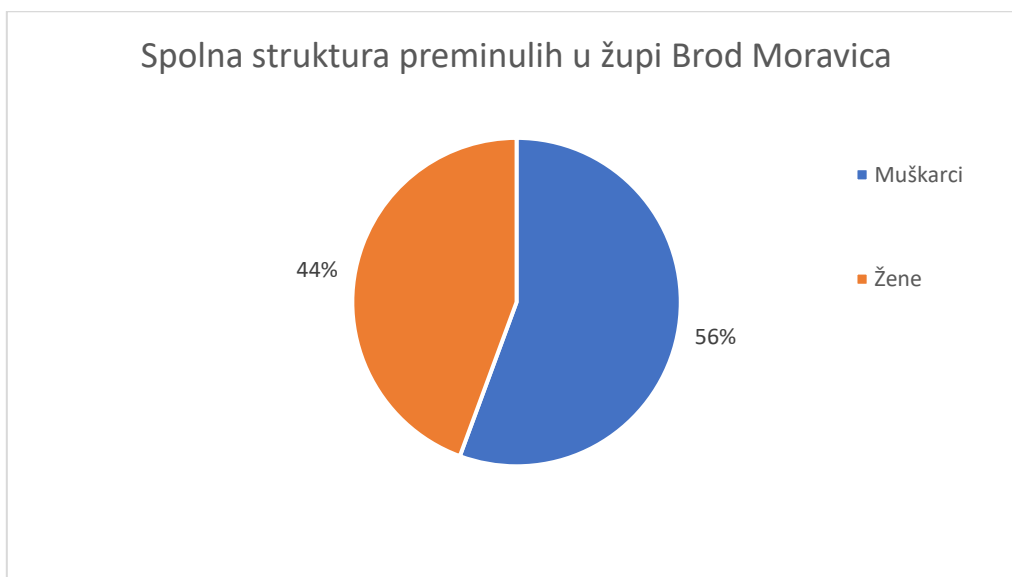
Spolna i dobna struktura umrlih

U matičnu knjigu umrlih u tridesetogodišnjem razdoblju, samo je jedna osoba, od ukupno 366 upisanih, upisana bez podataka o imenu, prezimenu i spolu koja je preminula unutar sat vremena nakon rođenja zbog „teškog poroda“. Podaci o spolnoj strukturi se temelje

na imenima s obzirom na to da sami svećenici nisu zapisivali spol preminulih. Drugoj djeci koja su preminula unutar sat vremena nakon rođenja, spol je zapisan kao „muško mrtvorodeno dijete“ ili „žensko mrtvorodeno dijete“. Dob se zapisivala u istoj tablici, no zbog bolje analize bilo je potrebno zasebno zapisivanje u odvojene tablice – dob u godinama, dob u mjesecima, dob u danima, dob u satima, dob u tjednima, dob opisno i mrtvorodeno. Zbog takvog načina zapisivanja, dob se zaokruživala i pretvarala tjedne i dane u mjesece te neke mjesece u godine. Ipak, preciznije je bilo zapisivanje dojenčadi do jedne godine nego odraslih osoba kojima se nisu zapisivali mjeseci, tjedni i dani. Iznimka tome su *Hellena Jurković* (76 godina, 3 mjeseca i 25 dana), *Joannes Arbanas* (26 godina, 3 mjeseca i 17 dana) i *Roža Grgurić* (51 godina i 6 mjeseci). Razlog ovakvog upisivanja za odrasle pojedince je nejasan.

Populacijski je pri porodu umiralo više muške naspram ženske djece te je veći postotak preminulih muških osoba i u ostalim dobnim skupinama. Taj se podatak potvrđuje i u ovom radu te je u analiziranom razdoblju od 1860. do 1890. godine preminulo 56% muških osoba, dok je ženskih preminulo 44%.

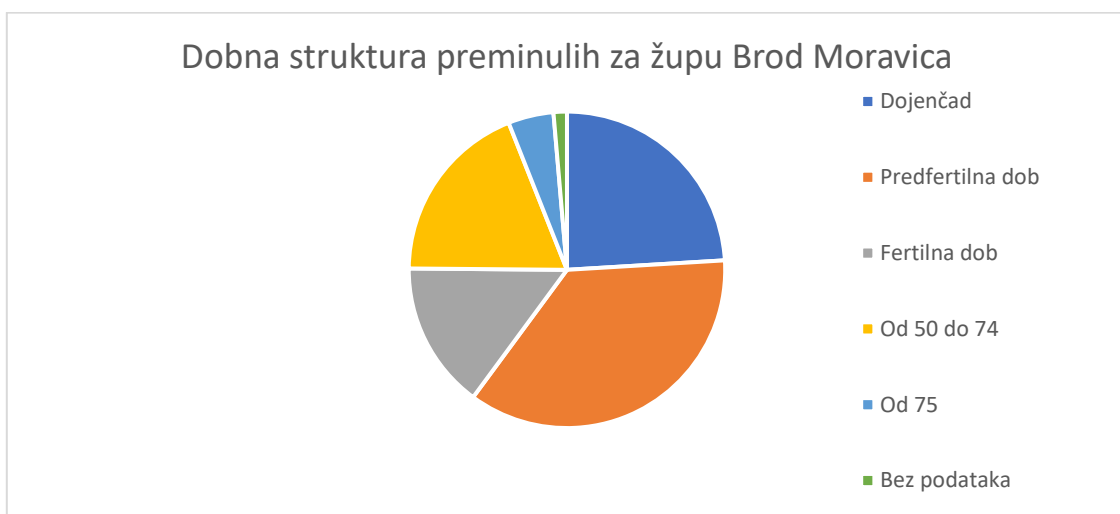
Grafikon 23 - Spolna struktura preminulih u župi Brod Moravica

Gledajući po dobnim skupinama, najviše je preminulo djece od prve do četvrte godine života (27,04%), a s nešto manjim postotkom prati ju smrt dojenčadi (24,04%). Zajedno gledajući smrt dojenčadi i djece do četvrte godine života, preminulo je 187 djece (51,08%) od ukupno 366 zabilježenih smrti. Dok je smrt predferilne dobi, od 1 do 14 godine života, zabilježena 132 puta, odnosno 36,06%. Očekivano je da će predferilna dob prevagnuti s brojem umrlih s obzirom na to da je ovo najosjetljivija dobná skupina. U ferilnoj dobi

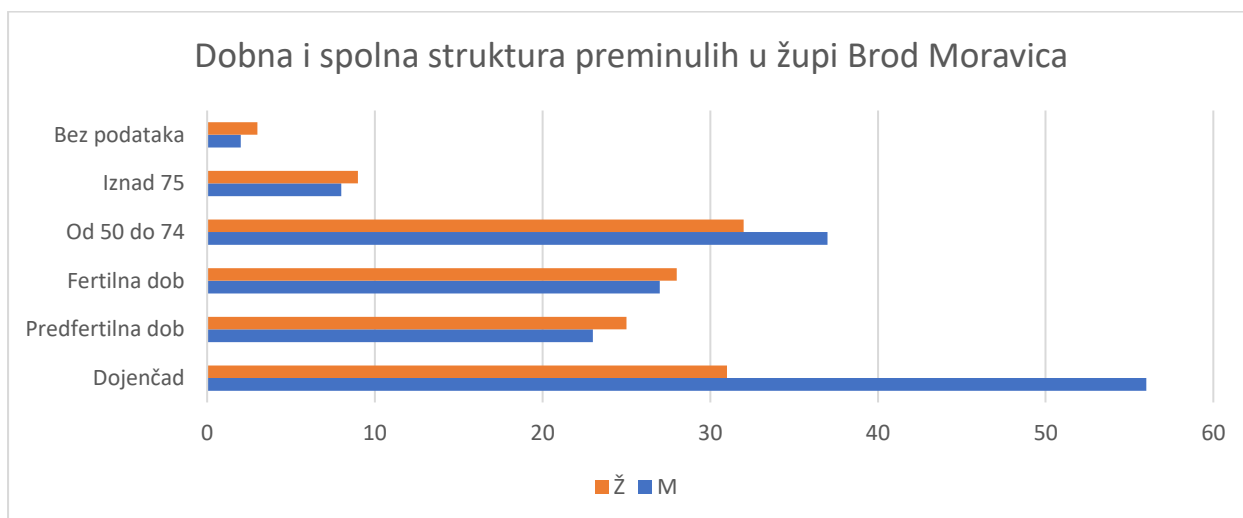
preminulo ih je 55 (15,02%) od ukupno 366 upisane osobe. U matičnim knjigama umrlih župe Brod Moravica, veliki je broj župljana doživio preko 50 godina života, zbog čega su iznad 50 podijeljeni u dvije skupine – od 50 do 74 i od 75 godina. Od 50 do 74 godine života preminulo je 69 osoba od ukupno 366, što je 18,85% sveukupnog broja, dok je sedamdeset i petu godinu, ali i više, doživjelo 17 osoba od kojih je najstariji imao 90 godina života kada je preminuo. Bez podataka o dobi u trenutku smrti zabilježeno je 5 osoba (1,36%), četvero djece i jedna starija osoba (*Marija Hećimović* preminula 18. listopada 1890. g.) za koju pod uzrok smrti piše „staračka slabost“.

Grafikon 24 - Dobna struktura preminulih za župu Brod Moravica

Analiziramo li podatke prema dobnim skupinama, najviše je muške djece preminulo kao dojenčad (56, tj. 15,03%) dok je ženske djece preminulo skoro pa upola manje (31, tj. 8,46%). Također je veći broj dječaka umrlo u dobnj skupini od prve do četvrte godine života, sveukupno njih 55 (15,02%) naspram djevojčica (12,02%). U predfertilnoj je dobi umiralo više ženskih osoba, njih 6,83%, no nije ni toliko manji postotak preminulih muških u toj dobi koji iznosi 6,28%. Isto je neznatna razlika, od jedne osobe, bilježi u godinama fertilne dobi u kojima je preminulo 7,37% muških i 7,65% ženskih osoba. Iako neznatno veći broj ženskih osoba je umrlo u fertilnoj dobi, najčešće se uzroci smrti mogu povezati s komplikacijama pri porodu (babinja groznica, porođajne paralize, teški porodi, slabost od poroda), sveukupno ih je zabilježeno dvanaest. Veći je broj muškaraca u odnosu na žene umro u dobi od 50 do 74 godine života što se ne uklapa u činjenicu da žene imaju duži životni vijek, barem ne u ovom slučaju. Isto je s dobnom skupinom iznad 75. Premda je maleni broj (njih 4,64%) zabilježeno u ovoj dobnj skupini, razlika u brojkama nije velika te je više preminulo ženskih osoba u navedenoj dobnj skupini (2,45%) naspram muških (2,18%).

Grafikon 25 - Dobna i spolna struktura preminulih u župi Brod Moravica

Uzroci smrti

U promatranom razdoblju župe Brod Moravica, podatke u matičnim knjigama zapisivao je svećenik koji je zbog manjka obrazovanja u području medicine, često upisivao pogrešno imena bolesti na latinskom, čak kad bi ih i znao. Većina smrtnih slučajeva zapravo nisu točni uzroci smrti već simptomi koje su pokazivali preminuli, a vežu se uglavnom uz zarazne bolesti tog vremena.⁷⁰ Unatoč raznim upisima, putem podataka bilo je moguće razlučiti neke od zaraznih bolesti koje su se kretale među stanovništvom.

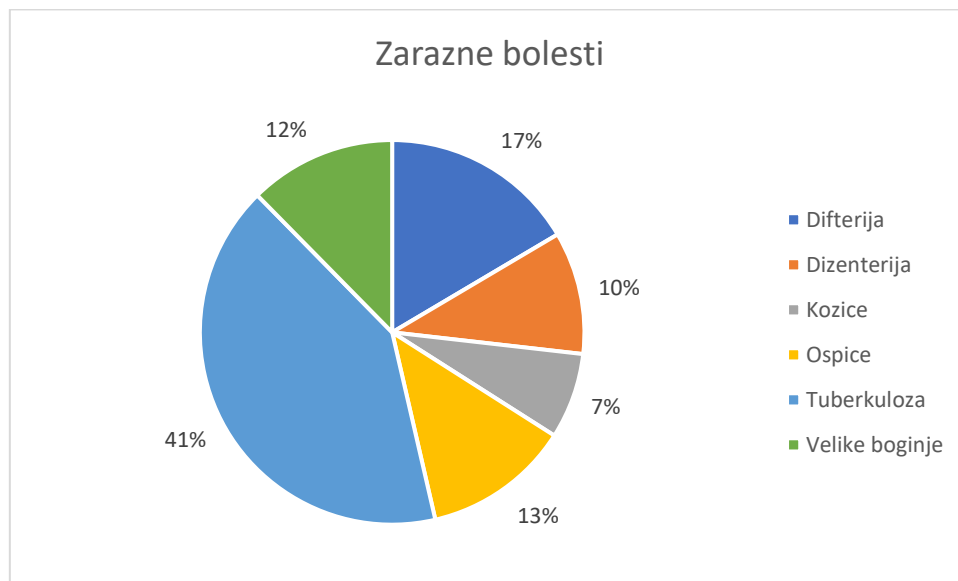
Među uzrocima smrti pojavljuje se veliki broj nedefiniranih uzroka koji se zapravo sagledavaju kao simptomi – čirevi, bolovi u grlu, protok krvi, upala, slabost, proljev, prehlada, oteklina, nemoć, nadutost i kašalj. U većini su slučajeva simptomi ukazivali na neke od zaraznih bolesti u kojima se javljaju simptomi kao kašalj. Zarazna bolest koja je usmrtila najviše osoba u matičnoj knjizi bila je tuberkuloza, koja se također zapisivala i kao sušica. Navedena bolest se pojavila uglavnom u 40 slučajeva, odnosno kod 12,02% preminulih stanovnika. Djeca su najviše umirala od „frazza“ (5,73%), odnosno od febrilne konvulzije koja se pojavljuje u obliku grčeva cijelog tijela, prestanka disanja, okretanje očnih jabučica u trajanju do 15 minuta koje mogu biti smrtonosne,⁷¹ kao i od spazma tj. grčenja (9,28%). Pojava zaraznih bolesti očekivana je među stanovništvom te su neki i umirali od njih. Zarazne bolesti

⁷⁰ Rad Saše Senjana *Zarazne bolesti i smrtnost djece u župi Đurđevac od 1912. do 1918. godine na temelju matičnih knjiga umrlih* iz 2018. godine pomogao je pri sinonimima za bolesti koje su se zapisivale na različite načine.

⁷¹ Karić, Z. (2019.), *Kada dijete doživi frasa: Kako reagirati i kako mu pomoći*, Zdravlje u kući, posjećeno 4. rujna 2022., <https://zdravlje.avaz.ba/zdravlje/459930/kada-dijete-dozivi-frasa-kako-reagirati-i-kako-mu-pomoci>

koje se pojavljuju su ospice, zaušnjaci, velike boginje, šarlah, kozice, dizenterija i difterija, ali se navedene pojavljuju samo u određenim mjesecima te ne u svim analiziranim godinama. Epidemija ospica započela je u ožujku 1881. godine te je u tri mjeseca, koliko je trajala, usmrtila deset osoba u dobi od dva mjeseca do desete godine života. Širenje difterije ukazuje na higijenske probleme koje je imalo stanovništvo 19. stoljeća. Sveukupno je 6,01% zapisanih preminulo zbog staračke slabosti ili starosti od 61 do 87 godine života. U 6,55% slučajeva nema zapisa o uzroku smrti.

Grafikon 26 - Zarazne bolesti

Također su u matičnim knjigama umrlih zabilježeni i nesretni slučajevi, koje je važno napomenuti. Nesretni su slučajevi varirali te se u matičnoj knjizi spominje četrdesetogodišnji *Antun Jurković* koji je 1879. godine „pao nesretno s krave“. Incident pada stabla može se povezati s vremenom odlaska u šumu kako bi se prikupili resursi za preživljavanje zime. Naime, petnaestogodišnji *Franjo Brajdić* je 1885. godine preminuo „padom bukve nesmilom usmorljim na paži“, odnosno nastradao je na polju kada je na njega pala bukva koja ga je na licu mjesta usmrtila. Nasilna se smrt dogodila *Franji Koširu*, koji je 1888. godine imao 47 godina, kada mu je „vlak otkinuo glavu“. Utapanje se spominje samo jednom, 1868. godine kada se *Bartholomeus Brajdić* „vraćao kući iz šume, upao u jarak, zahvaćen smrtnom bolešću i utopio se“. ⁷² Nažalost, o zadnje dvije navedene smrti ne postoje drugi podaci koji bi donijeli veći uvid u nesretnu situaciju.

⁷² *E silva domum reduse, morbo caduco obreptus in fossam delapsus, mortuus admiventus*, HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKU 1858.-1902., knjiga br. 52

Prirodni prirast i vitalni indeks

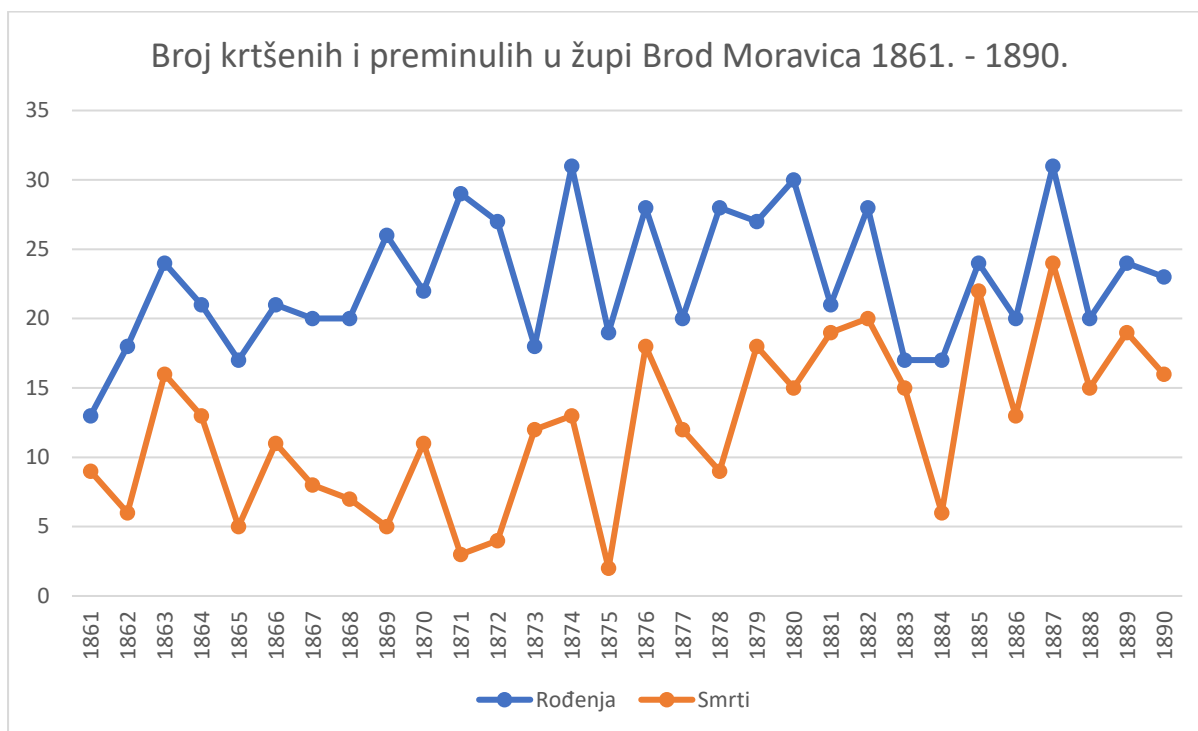
Prirodni prirast prikazuje razliku između nataliteta i mortaliteta nekog područja. Stopa prirodnog prirasta promjenjiva je ovisno o promatranom prostoru i vremenu.⁷³ Dobiveni rezultati utvrđuju demografsku obnovu među promatranim stanovništvom.⁷⁴

U cijelom promatranom razdoblju od trideset godina od 1860. do 1890. godine, za koje postoje podaci o krštenima i preminulima u župi Brod Moravica, uvijek je više krštenih nego umrlih. Godine koje skoro pa imaju isti broj krštenih i umrlih su 1881. kada je kršteno 21, a preminulo 19 građana, 1883. kada ih je bilo kršteno 17, a preminulo 15 te 1885. kada je bilo krštenih 24, a preminulih 22. Na grafu se može uočiti da se u desetogodišnjem razdoblju od 1881. do 1890. godine, broj umrlih i krštenih poklapa u rastu i padu, odnosno što je više krštenih to je više umrlih i obrnuto. Graf s prikazom broja krštenih i umrlih se većinom poklapa. Razdoblje kada je zabilježen znatno veći broj krštenja od umiranja je od 1865. do 1874. godine od prosječno 15,20 više krštenja nego smrti stanovništva župe Brod Moravica. Iako se na grafu vidi znatan pad 1875. godine među preminulima, to je zato što, i ranije je navedeno, podaci o toj godini su izgubljeni te su naknadno dodane samo dvije zabilježene smrti. U promatranom razdoblju, kršteno je 318 više ljudi nego što ih je preminulo, odnosno prosječno je kršteno 22,8 osoba, dok ih je preminulo 12,2 godišnje. Ovakav rezultat analize pokazuje pozitivnu sliku prostora Brod Moravica zbog većeg udjela krštenih osoba zbog čega se može zaključiti porast broja stanovništva, a možda i bolje životne uvjete.

⁷³ Prirodni priraštaj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50451>

⁷⁴ Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru, str. 101.

Grafikon 27 - Broj krštenih i preminulih u župi Brod Moravica 1861. – 1890.

Vitalni indeks župe Brod Moravica za cijelo promatrano tridesetogodišnje razdoblje bio je pozitivan i iznosio je 186,89. Promatrano po petogodišnjem razdoblju, uočljivo je da svi bilježe znatan prirodni prirast. Iako petogodišnje razdoblje od 1871. do 1875. godine bilježi najveći vitalni indeks od 364,71, ne može se uzeti kao kompletno točan podatak zbog nedostatka zapisa u matičnoj knjizi umrlih za 1875. godinu. S obzirom na to, najveći vitalni indeks bilježi se od 1866. do 1870. godine od 259,52. Može se zaključiti kako župa Brod Moravice u promatranom tridesetogodišnjem razdoblju bilježi demografsku obnovu u razdoblju druge polovice 19. stoljeća.

Tablica 6 - Vitalni indeks stanovništva tijekom petogodišnjeg razdoblja 1861. - 1890.

Petogodišnje razdoblje	Rođeni	Umrli	Vitalni indeks
1861. – 1865.	93	49	189,90
1866. – 1870.	109	42	259,52
1871. – 1875.	124	34	364,71
1876. – 1880.	133	72	184,72
1881. – 1885.	107	82	130,49
1886. – 1890.	118	87	135,63

Zaključak

Općina Brod Moravice nalazi se na sjevernom dijelu Primorsko-goranske županije, blizu granice sa Slovenijom. Istraživanje područja pokazalo je zanimljive informacije vezane uz društvene, klimatske i gospodarske čimbenike analiziranjem matičnih knjiga župe Brod Moravica. Interes za područje nastaje zbog neistraženosti gorskog kraja Hrvatske, o kojem je pisano vrlo malo.

Analizom matičnih knjiga krštenih, vjenčanih i umrlih župe Brod Moravica u tridesetogodišnjem razdoblju od 1860. do 1890. godine ukazuje na povećanje kvalitete življenja kao i porast broja stanovnika župe. Iako su matične knjige pisane tablično, njihovo bilježenje započinje na latinskom, što je u nekim trenucima otežavalo točno prikupljanje podataka kao na primjeru uzroka smrti u matičnoj knjizi umrlih od 1858. do 1902. godine. Kvaliteta rukopisa svećenika ujednačena je i čitka kroz sve tri navedene matice. Od tri analizirane matične knjige, samo je matična knjiga krštenih podijeljena u dvije knjige, prva od 1858. do 1898. i druga od 1885. do 1898. godine. Matična knjiga umrlih bilježi najduži period, od 1858. do 1902. godine. Analiza knjiga obavljena je bez većih poteškoća osim nedostatka godine 1875. u matičnoj knjizi vjenčanih i matičnoj knjizi umrlih.

Kroz tri promatrana desetljeća, u župi se izmijenilo šest svećenika - *Joannes Justin, Henricus Karlović, Andrija Šverljugar, Andrija Pobor, Nikola Pobor* i *Rafael Kanotti*. Njihov udio u zapisu knjiga je velik s obzirom na to da su svi svećenici u velikoj većini puta pratili sadržaje tablica što je uvjetovalo točnije bilježenje te precizniju analizu zabilježenih podataka. Jedini propust može se uočiti kod pisanja uzroka smrti, no svećenici nisu bili obučeni za doktore te nisu mogli znati točne uzroke smrti ni latinske nazive bolesti. Također, dobro poznavanje svoje župe se može pripisati župnicima zbog točnih upisa imena i prezimena. Imenske su se formule mijenjale s promjenom upisa na domaći dijalekt prostora što može stvoriti pogreške pri analizi istih jer se ne može sa sigurnošću znati ako je navedena osoba već upisana u neku od prijašnjih knjiga. Veći udio stanovništva bili su poljoprivrednici te su se samo nekolicina njih isticali s različitim zanimanja (trgovac, lugar, općinski bilježnik) dok su samo titule *gospodina* u matičnoj knjizi krštenih zaslužili urari.

Kroz tridesetogodišnje razdoblje, natalitet je znatno veći od mortaliteta što se vjerojatno može povezati s boljim higijenskim uvjetima, društvenim okolnostima. Navedeni uvjeti i okolnosti sugeriraju porast stanovništva župe Brod Moravica u drugoj polovici 19. stoljeća. Na

temelju desetogodišnje raspodjele, znatan je skok u rođenju vidljiv s prijelaza 1860-ih na 1870-te godine. Promatramo li mjesece začeca, jasno je vidljivo da veljača i travanj donose najveće postotke začeca zbog boljih klimatskih čimbenika proljetnih razdoblja koji također bude ljudsku psihu, ali i vrijeme veselja kojim je obilježeno razdoblje veljače prije strogih pravila Korizme. Vjenčanja su se najviše u petogodišnjem razdoblju sklapala između 1876. i 1880. godine, također tijekom veljače. Razlog se može povezati uz financijske čimbenike kao i društvenim okolnostima sklapanja braka nakon Adventa i prije Korizme. Iako znatno manje od rođenja, najveći postoci umiranja u tridesetogodišnjem razdoblju se najčešće pokazuju u razdobljima zaraznih bolesti, ali i u dobnoj skupini od nulte do četvrte godine života (51,08%) koja je zabilježena kao jedna od najosjetljivijih dobnih skupina.

Prostor Gorskog Kotara zahtijeva puno veću pozornost demografskih promatranja zbog velike količine naselja koje sadrže razne vjerske i etničke skupine kako bi se raščistila stigma slabo otkrivenog kraja. Ovaj rad pridonosi demografskoj slici Brod Moravica u drugoj polovici 19. stoljeća u kojem su prvi put korištene matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih dotične župe. Dodatne analize koja bi upotpunila rad bavila bi se imenskim fondovima, zanimanjima stanovnika kao i kumova u matičnim knjigama krštenih te eventualno rekonstrukcijom obitelji.

Izvori i literatura:

Izvori

1. HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1858.-1898., knjiga br. 49
2. HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKR 1860.-1900., knjiga br. 50
3. HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKV 1858.-1900., knjiga br. 51
4. HR-DARI-275, Zbirka matičnih knjiga, župa Brod Moravice, MKU 1858.-1902., knjiga br. 52

Literatura

1. Božić Bogović, D. (2013.), *Rođenje, brak i smrt, stanovništvo južne Baranje u 18. stoljeću*, Ogranak Matice Hrvatske u Belom Manastiru
2. Burić, A. (1979.), *Povijesna antroponimija Gorskog Kotara u Hrvatskoj, Goranska prezimena kroz povijest*, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog Kotara, Rijeka
3. Crnić Novosel, M. (2020.), *Gorski kotar u svjetlu raznovrsnih istraživanja*, Problemi sjevernog Jadrana 18., str. 119.-132.
4. Dobljanović, D. (2012.), *Sezonska kretanja začeca/rođenja župe Svetvinčenat u 18. stoljeću*, Povijesni prilozi, 43 (43), Zagreb, str. 217.
5. Drandić, A. (2013.), *Demografska analiza podataka matičnih knjiga krštenih i vjenčanih župe Svetvinčenat (1875.-1900.)*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 20 No. (2013.), str. 113.-141.
6. Glavičić, A. (1975.), *Vlasnici i zgrade u kojima su djelovale senjske tiskare XIX. i XX. stoljeća*, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 6 (1), str. 141.-150.
7. *Gorski kotar*. 1981. Ur. Šafar, Josip i dr. Fond knjige *Gorski kotar*. Delnice
8. Jelinčić, J. (1994.), *Matične knjige s područja Pazinštine do 1945. (1949.) godine*, Vjesnik istarskog arhiva, Vol. 2-3 No. (1992.-1993.)
9. Katušić, M. (2013.), *Društvena i demografska struktura Kotara u 18. stoljeću* (doktorski rad), Zagreb

10. Krivošić, S. (1988). *Izvori za historijsku demografiju: starije matične knjige*, Arhivski vjesnik, 32 (1), 13-30.
11. Marković, M. (2003.), *Gorski kotar, Stanovništvo i naselja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, str. 88. – 89.
12. Skenderović, R. (2012.), *Najstarija matična knjiga brodske župe Presvetog Trojstva (1701. – 1735.)*, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Franjevački samostan u Slavonskom Brodu, Slavonski Brod
13. Stipetić, V., Vekarić, N. (2004.), *Povijesna demografija Hrvatske*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija za znanosti i umjetnosti – zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku
14. Vlahov, D. (1994.), *Matične knjige u Povijesnom arhivu u Pazinu*, Vjesnik istarskog arhiva, 2-3 (1992.-1993.), str. 277.-309.

Internetski izvori

1. Jozefinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29402>
2. Karolinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=30637>
3. Karić, Z. (2019.), *Kada dijete doživi fras: Kako reagirati i kako mu pomoći*, Zdravlje u kući, posjećeno 4. rujna 2022., <https://zdravlje.avaz.ba/zdravlje/459930/kada-dijete-dozivi-fras-kako-reagirati-i-kako-mu-pomoci>
4. Lujzinska cesta. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 12. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=37466>
5. Općina Brod Moravice, Web portal općine Brod Moravice, posjećeno 4. rujna 2022., https://www.brodmoravice.hr/opcina_brod_moravice.php
6. Prirodni priraštaj. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 17. 9. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50451>

Popis tablica

Tablica 1 – Evidencija obnovljenih predmeta crkve	13
Tablica 2 - Evidencija obnovljenih predmeta crkve (drugi dio)	13
Tablica 3 - Godine s maksimalnim brojem krštenih za župu Brod Moravica 1861. – 1890. ..	17
Tablica 4 - Minimalni raspored vjenčanih tijekom godina za župu Brod Moravica.....	26
Tablica 5 - Godine s maksimalnim brojem upisa preminulih u župi Brod Moravica.....	34
Tablica 6 - Vitalni indeks stanovništva tijekom petogodišnjeg razdoblja 1861. - 1890.	43

Popis grafikona

Grafikon 1 – Kretanje broja poroda u župi Brod Moravica kroz desetljeća	17
Grafikon 2 – Kretanje broja krštenih kroz godine za župu Brod Moravica.....	18
Grafikon 3 – Kretanje broj krštenih kroz petogodišnja razdoblja za župu Brod Moravica	18
Grafikon 4 - Mjesečno kretanje broja krštenih za župu Brod Moravica.....	19
Grafikon 5 - Sezonsko kretanje krštenja i začeca u župi Brod Moravica	20
Grafikon 6 - Udio broja krštenih po godišnjim dobima za župu Brod Moravica	21
Grafikon 7 - Spolna raspodjela rođenih unutar trideset godina u župi Brod Moravica.....	21
Grafikon 8 - Spolna raspodjela rođenih po desetljećima za župu Brod Moravica	22
Grafikon 9 - Godišnji pregled nezakonite djece za župu Brod Moravica.....	23
Grafikon 10 – Struktura nezakonite djece kroz desetljećima za župu Brod Moravica.....	23
Grafikon 11 - Podjela nezakonite djece po spolovima u župi Brod Moravica	24
Grafikon 12 - Godišnje kretanje broja vjenčanih u župi Brod Moravica	26

Grafikon 13 - Struktura petogodišnjeg razdoblja vjenčanja u župi Brod Moravica	27
Grafikon 14 - Broj vjenčanja tijekom desetogodišnjeg razdoblja u župi Brod Moravica	27
Grafikon 15 - Mjesečno kretanje vjenčanja u župi Brod Moravica	28
Grafikon 16 - Dnevna raspodjela vjenčanja u župi Brod Moravica	30
Grafikon 17 - Kretanje dobi na vjenčanjima u župi Brod Moravica	31
Grafikon 18 - Raspodjela prvih i drugih brakova u župi Brod Moravica	33
Grafikon 19 - Godišnje kretanje broja umrlih u župi Brod Moravica	34
Grafikon 20 - Raspodjela broja preminulih kroz desetogodišnje razdoblje u župi Brod Moravica	35
Grafikon 21 - Sezonska raspodjela broja preminulih u župi Brod Moravica	36
Grafikon 22 - Sezonska i spolna raspodjela broja preminulih u župi Brod Moravica	37
Grafikon 23 - Spolna struktura preminulih u župi Brod Moravica	38
Grafikon 24 - Dobna struktura preminulih za župu Brod Moravica	39
Grafikon 25 - Dobna i spolna struktura preminulih u župi Brod Moravica	40
Grafikon 26 - Zarazne bolesti	41
Grafikon 27 - Broj krštenih i preminulih u župi Brod Moravica 1861. – 1890.	43